

Liv, leg og læring i naturen.

Børns kropslige- sansemæssige læring i og om naturen, som den foregår i en skovbørnehave.

KID-Projekt

Deltagere:

Lise Lamprecht, Frøbelseminariet

Susse Mohr Markmann, Frøbelseminariet;

Flemming Tybjerg, Odense Socialpædagogiske Seminarium;

Jette Vilhelmsen, Toftegaardens Børnehave.

Projektet er udført i samarbejde med pædagoger og ledelse i Toftegaardens Børnehave, Fåborg Kommune.

Projektrapport d. 1. september 2004.

Liv, leg og læring i naturen

Indholdsfortegnelse:

PROLOG	4
INDLEDNING	5
NATURENS MULIGHEDER	5
MÅLFORMULERING	7
FORUDSÆTNINGER, SAMARBEJDE, ETISKE OVERVEJELSER, FORANKRING OG FORMIDLING	7
ETISKE OVERVEJELSER.....	8
KULTUR – STRUKTUR I SKOVGRUPPEN	9
SKOVGRUPPEN.....	9
BESKRIVELSE AF EN SKOVDAG.....	9
LÆRING	11
LÆRING, HVORDAN SKAL DET FORSTÅS?.....	12
BØRNS OPMÆRKSOMHED.....	12
DET KONSTRUKTIVISTISKE LÆRINGSPEPSEKTIV.....	13
ISCENESÆTTELSE AF OPLEVELSER.....	14
KROPPEN – BØRNS ADGANGSBILLET TIL LÆRING.....	15
FÆNOMENOLOGISK KROPSOPFATTELSE.....	16
FIRE ELEMENTER I KROPSLIG- SANSEMÆSSIG LÆRING	18
AT IAGTTAGE.....	19
AT UNDERSØGE.....	19
AT EKSPERIMENTERE.....	20
AT ØVE SIG.....	20
BEGRUNDELSE FOR METODEVALG	21
DE ANVENDTE METODER	23
<i>Observationer skrevne og videofilmede</i>	23
<i>Beskrivelser af pædagogernes daglige praksis i skovgruppen</i>	23
<i>Beskrivelse af pædagogernes roller i forhold til børnenes læreprocesser</i>	23
<i>Beskrivelse af pædagogernes daglige kommunikation med børnene</i>	24
<i>Beskrivelse af naturens rum og skovgruppens betydning for børn med særlige behov</i>	24
<i>Indsamling af børnenes spørgsmål til naturfænomener</i>	24
NEDSKREVNE OBSERVATIONER	24
METODE.....	24
FRA OBSERVATION TIL TOLKNING.....	27
ANALYSE OG TOLKNING.....	27
EKSEMPEL PÅ ANALYSE OG TOLKNING AF EN OBSERVATION.....	28
TOLKNING.....	30
SAMMENFATNING AF TOLKNINGER.....	30
<i>Undersøgelse og eksperimenter i observationerne med kropsligt fokus</i>	30
<i>Sammenfatning af observationer af aktiviteter med fokus på aktiviteter med naturen</i>	32
DEL KONKLUSION.....	33
VIDEOOBSERVATIONER SOM METODE	34
UDVÆLGELSESKRITERIER FOR VIDEOOPTAGELSERNE.....	36
PRINCIPPER FOR REGISTRERING OG KLIPNING AF VIDEOSEKVENSERNE.....	36
UDVÆLGELSESKRITERIER FOR VIDEOSEKVENSER TIL ANALYSE OG FORTOLKNING.....	37
SKEMA TIL ANALYSE OG FORTOLKNING AF VIDEOSEKVENSER.....	38
BØRNEINTERVIEWS.....	39

Liv, leg og læring i naturen

TEKNISKE DATA	40
ANALYSE OG TOLKNING AF VIDEOOBSERVATIONERNE	41
<i>Skibsprojekt</i>	41
<i>Årringe</i>	42
<i>Uglegylp</i>	42
<i>Hugge brænde</i>	42
<i>Snitte</i>	43
<i>Balancebom</i>	43
<i>"Grillkylling"</i>	43
<i>Klatring</i>	44
<i>Vippe</i>	44
<i>Hop fra en selvkonstrueret vippe</i>	45
SAMMENFATTENDE TOLKNING	46
<i>Eksempel på tolkning med et naturvidenskabeligt fokus</i>	48
<i>Tolkning med bevægelsesmæssigt fokus</i>	49
DEL KONKLUSION	50
METODEOVERVEJELSER	51
DOKUMENTATION AF DEN DAGLIGE VERBALE OG NON VERBALE KOMMUNIKATION MELLEM BØRN OG VOKSNE.....	52
FORMÅL	52
BAGGRUND	52
FORDOM ELLER FAKTA	53
UDVIKLING AF OG ARBEJDET MED METODEN	53
REGISTRERING	55
ANALYSE OG TOLKNING	55
<i>Intensiv kommunikation</i>	55
<i>Spørgsmål</i>	56
<i>Afvisninger af de voksne</i>	56
<i>Søger hjælp</i>	56
<i>Besked</i>	57
<i>Tilrettevisninger</i>	57
SAMMENFATNING	57
<i>Intens kommunikation</i>	57
<i>Har alle børn kommunikation med voksne?</i>	57
ANVENDELSE AF METODEN MED HENBLIK PÅ DET ENKELTE BARNS KOMMUNIKATION	58
EN DAG I SKOVEN - SET OVER SKULDEREN PÅ EN VOKSEN.....	60
DAGSBESKRIVELSER	60
ANALYSE OG TOLKNING	60
EKSEMPEL PÅ ANALYSE OG TOLKNING AF DAGSBESKRIVELSERNE MED FOKUS PÅ DEN VOKSNES ROLLE	62
<i>Analyse med fokus på voksenrolle</i>	62
<i>Tolkning med fokus på voksenroller</i>	63
SAMMENFATNING AF TOLKNINGER AF VOKSENROLLER I SKOVGRUPPEN	64
EKSEMPEL PÅ ANALYSE OG TOLKNING AF DAGSBESKRIVELSERNE MED FOKUS PÅ LÆRING	65
SAMMENFATNING AF TOLKNINGER AF LÆRINGSSITUATIONER SAMMEN MED EN VOKSEN	67
SPØRGESKEMA	68
SAMMENFATNING AF PÆDAGOGERNES UDSAGN I SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN	69
SAMMENLIGNING AF UNDERSØGELSENS RESULTATER	70
BØRNS SPØRGSMÅL TIL OPLEVELSER OG ERFARINGER FRA SKOVEN.....	71
NATURENS RUMMELIGHED	74
UDERUMMETS SÆRLIGE KVALITETER	75
BØRN MED SÆRLIGE BEHOV	75
SAMMENFATNING	77
SAMLET KONKLUSION.....	78

Liv, leg og læring i naturen

ANVENDT LITTERATUR.....	81
BILAGSDEL.....	83
BILAG. 1.....	84
BILAG NR. 2.....	89
BILAG NR. 3.....	90
BILAG NR. 4.....	95
BILAG NR. 5.....	96

Prolog.

Inspirationen til dette forskningsprojekt opstod gennem vores arbejde med Projekt Udeleg, som blev gennemført i Toftegårdens Børnehave i Fåborg Kommune. Her gav mange gode og konstruktive diskussioner med institutionens personale os lyst og energi til at deltage i Socialministeriets KID projekter om læring i dagtilbud.

De pædagogiske diskussioner er fortsat gennem hele KID-projektforløbet, hvor samarbejdet er udvidet med fyraftensmøder, hvor mange spændende temaer har været debatteret med børnehavens personale.

Børnehavens ledelse og personale har med stort engagement indgået i projektets tilblivelse og udformning. De skal derfor have tak for, at de inviterede os til at deltage som projektkonsulenter i projektet, og for at stille sig til rådighed for vores undersøgelser og for god sparring i metodeudviklingen.

Uden økonomisk støtte fra Socialministeriets KID – pulje havde det ikke været muligt, at få mulighed for at fordybe os i denne praksisforskning. En tak til Learning Lab Denmark for invitationen til at bidrage til "Guldguiden".

Frøbelseminariet, Odense Socialpædagogiske Seminarium (OSS) og Toftegårdens Børnehave (TB) har velvilligt givet os mulighed for frikøb fra vore faste stillinger, hvilket har givet os det tidsmæssige rum der har gjort det muligt at gennemføre projektet. OSS og TB skal ligeledes have tak for den store imødekommenhed de har vist i forhold til at udlåne og indkøbe teknisk udstyr til brug i projektet. Det har vi været taknemmelige for.

En særlig tak til Suzanne og Lars Ib Andersen for med stor gæstfrihed at åbne deres hjem og give husly til københavnernes i forbindelse med feltarbejdsperioderne i Fåborg.

Også en stor tak til vores familier for støtte og overbærenhed, både i forhold til de mange dage, hvor vi har været i felten, og de lange og travle dage i forbindelse med rapportskrivningen.

Lektor Lise Lamprecht, Frøbelseminariet
Lektor Susse Mohr Markmann, Frøbelseminariet.
Lektor Flemming Tybjerg, Odense Socialpædagogiske Seminarium.
Afdelingsleder Jette Vilhemsén, Toftegårdens Børnehave

Liv, leg og læring i naturen

Indledning.

Det at være ude i naturen giver helt automatisk nogle særlige muligheder for aktiviteter, ligesom der er aktiviteter, som ikke vil kunne forekomme. Det særlige i naturen er, at aktivitetsdefinitionerne ikke i forvejen er udtænkt af voksne med det formål at give børn udviklingsmuligheder. De er ikke planlagte, med henblik på børns leg. Der er ikke indrettet steder til forudbestemte lege- og samværsformer.

Selv om der ikke er indtænkt bestemte pædagogiske legemuligheder, lægger naturen op til særlige former for iagttagelser, undersøgelser og eksperimenter og kropslige udfoldelser. Som noget ganske særligt vil de skiftende årstider og det skiftende vejrlig være bestemmende for, hvilke aktiviteter børn vælger at beskæftige sig med, når de er ude i naturen. Børnenes ”legerum” skifter hele tiden, men kommer rytmisk tilbage med årets kredsløb. Årstidsvariationen giver dermed børn varierende udfordringer og muligheder.

Naturens muligheder.

Naturens kvaliteter, lege- og aktivitetsmuligheder er mangfoldige. I naturen er der næsten ingen grænser, hverken fysisk eller pædagogisk. Der er meget få regler, der skal overholdes og det er let, at komme på afstand af hinanden, hvis der er brug for det. Naturens muligheder udfordrer den enkelte og giver plads for mange forskellige kropslige- sansemæssige oplevelser og erfaringer. Det enkelte barn kan vælge at iagttage andre eller noget i sig selv eller det omgivne miljø, de kan undersøge eller eksperimentere eller øve sig på at mestre noget, de selv har udvalgt blandt de utroligt mange muligheder, der omgiver dem.

Børnene kan finde udfoldelser på lige det niveau, hvor de udviklingsmæssigt står og inden for det de finder interessant. I følge Knoop H. H (2000) giver dette nydelse og meningsfuld læring, hvilket han ser som forudsætningen for de læringsformer, som er dominerede af selvinitiativ og nysgerrighed. Individet, der har udviklet denne læringsform, vil være karakteriseret af lysten til at ville lære og ikke udelukkende lære fordi man skal.

Liv, leg og læring i naturen

Naturen giver plads til at lege vilde lege, at undersøge miljøet - jorden, kroppens muligheder, planterne og dyrene.

Der er også mulighed for at kunne lege det samme hele dagen og måske igen i morgen.

At have en fast base i naturen, hvor både børn og voksne føler sig ”hjemme”, er medvirkende til, at der bliver ro til at gentage eksperimenter, lege videre eller udbygge legen fra i går, forsøge nye muligheder, blive bedre til at gå gennem brombærkrat, eller hvad skoven i øvrigt tilbyder af udfordringer.

Naturens rum kan danne baggrund for, at børn eksperimenterer f. eks. med at komme længere op i træet, længere væk fra de voksne, udforske deres eget mod og dermed opbygge deres selvtillid. Naturen kan være med til at give den indre ro og tryghed, der skal til for at turde udforske egne muligheder sammen med en kammerat, en voksen eller en hel flok børn. (Mohr Markmann, (2003).

Pædagoger i skovbørnehaver påpeger, at de i stor udstrækning har mulighed for tæt kontakt til de enkelte børn ude i naturen, at der er mange perioder i løbet af dagen, hvor der er tid og ro til fordybelse, at børnene har færre konflikter og opbygger meget tætte venskaber gennem fælles leg og aktivitet i naturen.

Mangfoldigheden giver det enkelte barn de udfordringer, som det selv finder spændende, tilpas udfordrende eller interessante.

Dette danner baggrunden for, at det i dette projekt bliver centralt at beskrive, iagttage og analysere, hvordan naturen anvendes af børn, hvilke muligheder de ser, hvilke muligheder de vælger/foretrækker. Hvordan børn gennem kropslige og sansemæssige lærerprocesser samler erfaringer og dermed lærer sig selv og deres omverden at kende.

Desuden vil det være væsentligt at afdække kvaliteten af den daglige kommunikation mellem børn og voksne, samt at opsamle erfaringer om de muligheder naturens rum giver børn med særlige behov.

Liv, leg og læring i naturen

Målformulering

Projektets formål er at afdække den kropslige- og sansemæssige læring, der kan påvises og dokumenteres i skovbørnehaverne, samt at udarbejde metoder til udvikling af den pædagogiske praksis, der sætter fokus på den kropslige og sansemæssige læring.

Projektet søger desuden at belyse, på hvilken måde den ro børnene har til at fordybe sig i leg og planlagte aktiviteter i naturen, kan have af betydning for børnenes mulighed for læring.

Forudsætninger, samarbejde, etiske overvejelser, forankring og formidling.

Projektet er udsprunget af idéer fra børnehavens ledelse og ansatte. Dette projekt er en fortsættelse af et tidligere projekt ”Projekt Udeleg”. Projektkonsulentgruppen er sammensat af 3 seminarielektorer, Lise Lamprecht, Susse Mohr Markmann og Flemming Tybjerg samt en intern pædagog, Jette Vilhelmsen, som tillige er afdelingsleder i børnehavens udegrupper. Børnehavens ledelse har valgt de personer, der indgår som projektkonsulenter i projektet.

For at sikre, at de pædagoger, hvis dagligdag og pædagogiske praksis beskrives gennem projektet opnår både medejerskab til projektet og en faglig baggrund for og forståelse af projektet, har der undervejs i projektførelsen været afholdt interne fyraftensmøder. Disse møder havde forskellig karakter, nogle var informationsmøder, hvor vi fortalte om, og diskuterede det vi var i gang med, med institutionens pædagoger, andre møder havde mere karakter af egentlige kursusforløb.

Forud for projektstart afholdtes f. eks. et kursus, hvor projektkonsulenterne kom med oplæg om og diskuterede læringsbegreber med hele institutionens personale. Før hver ny undersøgelsesmetode skulle igangsættes, har der været afholdt møde med de pædagoger som skulle deltage. Det har været meget vigtigt, for den måde projektet er udviklet på, at tage udgangspunkt i den hverdag pædagogerne kender fra skoven. Derfor er undersøgelsesmetoderne blevet præsenterede for

Liv, leg og læring i naturen

pædagogerne og i samarbejde med dem, er metoder, skemaer mm. blevet endeligt udviklede, så de relaterer sig til den dagligdag de skal anvendes i.

Flere af de valgte undersøgelsesvinkler er opstået på baggrund af pædagogernes egne ønsker om, at få sat fokus på forskellige elementer af børnenes læring. Børnehavens personale har på denne måde fået medejerskab til undersøgelserne, og været med til at udvikle de mest anvendelige metoder til brug for arbejdet. Medejerskabet har desuden været forankret ved, at en pædagog fra børnehaven deltog som projektkonsulent på lige fod med de tre lektorer.

Forældregruppen er blevet informeret om projektet inden projektstart. De er undervejs i forløbet blevet informeret og har set materialer fra undersøgelsen i forbindelse med forældrekafe arrangementer. Forældre gruppen vil blive inviteret til afslutning af projektet. Ved denne lejlighed vil vi redegøre for projektet og vise brudstykker af de videosekvenser, som har indgået i projektet.

Etiske overvejelser.

Projektet konsulenterne er omfattet af de almindelige regler om tavshedspligt i forhold til pædagogisk arbejde.

Da institutionen har generelle fototilladelser fra alle forældre, har det ikke været nødvendigt at indhente yderligere tilladelser til at fotografere og videooptage i institutionen. I de tilfælde hvor fotos har været anvendt til offentliggørelse, har forældrene tillige været informerede forud for offentliggørelsen.

I forbindelse med videoobservationerne blev der, forud for optagelserne, indgået aftaler med skovgruppens pædagoger om, hvordan de ville komme til at indgå i optagelserne.

Observationerne af pædagogernes dagligdag, som er gennemført i projektet, er efter aftale med de pædagoger, som blev observeret, gennemført af den interne projektkonsulent.

De deltagende pædagoger har haft tilbud om at gennemse og diskutere de dele af materialet, hvor de personligt er involverede, inden det har været anvendt til rapporten.

Liv, leg og læring i naturen

Der er i forbindelse med udarbejdelsen af nærværende rapport gennemført en anonymisering af det skriftlige materiale, og så vidt det er muligt også i forbindelse med anden offentliggørelse af materialet.

Kultur – struktur i skovgruppen.

Institutionen er 11 år gammel og har været igennem en stor forandring i løbet af årene pga. brand. Da en ny bygning blev opført, blev institutionen samtidig opnormeret til 92 børn og der blev ansat en ny leder.

Institutionen består i dag af en modtagergruppe, en mellemgruppe, en storgruppe og fra 2001 også en skovgruppe. I august 2003 blev institutionen sammenlagt med en mindre børnehave, der lå lige i nærheden. Denne institution rummer nu skovgruppen.

Institutionens målsætning er fælles for hele den sammenlagte institution, uanset hvilken afdeling, barnet befinder sig på. Hvordan den enkelte stue når frem til fælles mål, er individuelt.

Skovgruppen.

Skovgruppen kører ud til en fast base 4 af ugens 5 dage. Gruppen er ude 4-5-timer om dagen. Hjemmedagen tilgodeser forældrenes ønsker om en fast ugedag, hvor de kan planlægge eventuelle læge og tandlæge besøg. Samtidig får pigerne mulighed for at lufte prinsessekjoler og laksko og drengene får mulighed for at tumle i puderum og køre på månebiler og lign. Både drenge og piger får denne dag mulighed for almindelige børnehaveaktiviteter.

Da projektet startede, blev jeg, der er pædagog i skovgruppen, ansat som projektkonsulent. Jeg var med til at starte skovgruppen i august 2001 og har siden været fast tilknyttet denne gruppe. Det er mine iagttagelser, erfaringer og observationer der danner baggrund for følgende afsnit.

Beskrivelse af en skovdag.

Børnene pakker selv deres rygsække med madkasser og kop ca. kl. 8.30. Derefter går de alle ud i bussen og der køres ud til basen. Her får børnene frugt og de voksne får en kop kaffe ved bålstedet.

Liv, leg og læring i naturen

Børnene kan i løbet af formiddagen spise, når de er sultne. Denne spisning foregår almindeligvis rundt omkring i legegrupperne. Kl. 12.00 afbrydes børnene, det er tid til at spise resten af madpakkerne og få fortalt historie. Herefter leger børnene igen, mange genoptager den leg, de havde i gang inden afbrydelsen. (Legen er ikke blevet ”ryddet op”, men er klar til fortsættelse). Kl. 13.15 bliver der ryddet op, børnene pakker deres rygsække og de kører hjem til institutionen. Når de kommer hjem, får de eftermiddagsmad. Mens de spiser, sætter pædagogen små-aktiviteter i gang, tilpasset børnenes niveau og behov. Det kan være rim og remser, leg med tal og farver eller lign. Når eftermiddagsmaden er spist, leger børnene ude eller inde alt efter, hvad de har lyst til.

En skovdag er præget af god plads, voksennærvær, ro, god tid og få afbrydelser. Ved ankomst til basen spiser de børn, der har lyst til det, deres frugt sammen med de voksne ved bålstedet. De børn, der går i gang med at lege med det samme, tager frugten med ud til deres legested. Børnene fordeler sig i små grupper forskellige steder i skoven, med de kammerater de har lyst til at lege med. De voksne skal udelukkende varetage én opgave, at være sammen med børnene. De har ingen telefoner der ringer, de skal ikke til møder, de er sammen med børnene hele tiden. De voksne kan uhindret bruge lang tid sammen med enkelte børn eller grupper af børn i forskellige aktiviteter. Dette kan være at fange frøer, kigge på insekter, klatre, lege med ord, rim og remser eller lign. Den voksne har tid til at være 100 % tilstede i aktiviteten, så længe det er nødvendigt. De har også mulighed for at gå ture med en lille gruppe børn. Der er dog hele tiden en voksen ved bålstedet. Denne voksne søges af børnene, når de af en eller anden grund har brug for voksenkontakt, lige vil stille et spørgsmål, eller vil vise noget de har fundet. Børnene kan også vælge at sidde lidt ved bålet for at tale med den voksne.

Børnene bliver kun afbrudt 2 gange i løbet af timerne i skoven, det er ved 12 tiden, hvor der spises ”rest madpakker”, og når der skal ryddes op inden hjemturen.

Skovgruppen er rimelig nystartet og har været med i et Forsøgs og udviklingsarbejde som hedder ”Projekt Udeleg” (Lise Lamprecht, Susse Mohr Markmann og Flemming Tybjerg (2003). Dette projekt har været omtalt i en del i aviser og de fynske TV-nyheder. Dette har betydet, at vi har haft mange besøgende med i skoven. Det har været pædagoger fra andre institutioner, pædagogstuderende, der har skrevet speciale om skovgrupper og pædagogstuderende i praktik.

Liv, leg og læring i naturen

De har alle lagt mærke til og kommenteret 3 ting:

1. At børnene så at sige ingen konflikter havde.
2. At de voksne ikke skældte ud.
3. At de voksne havde god tid til børnene.

Det passer godt med den erfaring jeg har med arbejdet i skovgruppen.

1. Børnene har faktisk ikke konflikter, når de er i skoven og hvis en konflikt opstår, er de gode til at løse den selv. Det er ikke ret tit, at de har brug for en voksen til hjælp til konfliktløsning.
2. Det er rigtigt, at vi næsten ikke skælder ud, når vi er i skoven. Der er ikke brug for det. Vi har næsten ingen regler og børnene har næsten ingen konflikter
3. Vi har god tid til børnene, når vi er i skoven. Vi er til rådighed hele tiden til fortrolige samtaler, til at gå ture, fange insekter og lign. Vi er ikke stressede af, at skulle varetage flere ting af gangen så som at tage telefoner og lign.

Samlet er hverdagen karakteriseret af børnenes mulighed for at lege, undersøge, eksperimentere og øve sig med det, de hver især finder interessant.

Erfaringerne med en sådan struktur er løbende diskuteret i institutionens personalegruppe, og nogle af ideerne er blevet afprøvet og forsøgsvis implementeret i institutionens øvrige grupper.

Læring

I afsnittet indgår definitioner af de læringsbegreber, som ligger til grund for den praksisforskning, projektet har arbejdet med.

For at kunne arbejde målrettet med beskrivelser af den kropslige- sansemæssige læring, der finder sted hos børn, der tilbringer deres daglige institutionsliv i naturen, har det været nødvendigt at definere hvad læring er, og beskrive hvilket læringsbegreb, der tages udgangspunkt i, i projektet.

Liv, leg og læring i naturen

Det har også været nødvendigt at definere, hvad der i denne sammenhæng forstås ved begrebet kropslig- sansemæssig læring.

Læring, hvordan skal det forstås?

At se læring som barnets almene dannelse/ barnets udvikling af alsidige kompetencer, giver begrebet læring en inklædning, der også er brugbar i sammenhænge med pædagogisk arbejde i dagtilbud.

For at kunne beskrive læring i forbindelse med børn på 4-6 år er det nødvendigt at definere begrebet læring således at leg og selvvalgte aktiviteter indgår som en væsentlig del.

Læring er derfor i dette projekt defineret som: De erfaringer og færdigheder, som den enkelte, med udgangspunkt i egen motivation tilegner sig i samspil med sin omverden.

Projektet tager dermed afsæt i ”det brede læringsbegreb”, som det er defineret i LLD’s projektbeskrivelse for Sølv- og Guld (LLD 2002).

Børns opmærksomhed.

Flere forskere R. Kaplan & S. Kaplan (1989); Kaplan, S. 1991; P. Grahm et al, (1997) og M. Hansen (2002) har beskrevet betydningen af at være nysgerrig og opmærksom, som en forudsætning for at kunne erobre sin omverden. Opmærksomhed vil sige, at den enkelte fanges af noget i omgivelserne og vælger noget andet fra. Der kan være tale om både et ubevidst valg og et bevidst valg af fokus for det, man lægger mærke til. Disse to forskellige måder, at bruge sin opmærksomhed på, er nærmere beskrevet som, dels en impulsiv/spontan opmærksomhed, dels en rettet/ viljestyret/ fokuseret opmærksomhed.

Den spontane opmærksomhed har ikke noget fast fokus, den aktiveres af pludselig fascination af et eller andet i omgivelserne og giver mulighed for at lade opmærksomheden vandre frit og ubesværet. Den kræver ifølge R. Kaplan og S. Kaplan (1989) ingen anstrengelse og giver derfor i stedet mulighed for væren, dvælen, afslapning og restitution.

Liv, leg og læring i naturen

Den viljestyrede opmærksomhed kræver ifølge M. Hansen (2002) evnen til at kunne rette sin opmærksomhed mod et valgt fokus. I modsætning til den spontane opmærksomhed skal den viljestyrede opbygges og trænes. Det er derfor vigtigt, at børn opøver deres evne til at fastholde og fokusere, deres evne til at koncentrere sig, samt deres evne til at udelukke forstyrrelser udefra.

Ifølge M. Hansen (2002) er det af overordentlig stor betydning, at børn får mulighed for og lyst til at rette deres opmærksomhed mod deres omverden, idet der uden denne rettede opmærksomhed, ikke foregår nogen lærerproces hos den enkelte

Forudsætningen for at individer, herunder børn, udvikler sig er, at der foregår en lærerproces, at den enkelte danner sig erfaringer med sin omverden og opbygger egne erkendelser, antagelser og viden. Tid, ro og mulighed for gentagelser har stor betydning for, at dette kan foregå tilfredsstillende. Når et individ aktivt tilegner sig erfaringer og færdigheder – lærer det noget. Når det drejer sig om små børn er det centralt, at se læring som den erfaringsopbygning, som det enkelte barn konstruerer via samvær og aktivitet i et socialt fællesskab. Et fællesskab, hvor der er lydhørhed over for barnet, og hvor det enkelte barn føler sig trygt og bliver set. Det stiller dermed krav både til barnets eget initiativ, men også til de børn og voksne der omgiver det.

Det konstruktivistiske læringsperspektiv.

Som teoretisk udgangspunkt for projektet ligger den konstruktivistisk forståelsesramme, som LLD's projektbeskrivelse for Guldprojekterne redegør for i afsnittet om den socialkonstruktivistiske forståelse af læring. Her siges blandt andet:

"Læring inden for konstruktivistisk teori kan derfor betragtes som de processer, hvor man konstruerer verden samt de metakognitive processer, hvor man forholder sig reflektivt til de allerede etablerede konstruktioner (hvilke i sig selv også er en konstruktionsproces med etablering af nye forskelle og sammenhænge)." (Sølv- og Guld projektbeskrivelse. LLD 2002).

Børn er ikke styret af et behov for målrettet kropslig aktivitet eller af et behov for at få biologisk viden og information, men af lysten til at opleve og undersøge deres omverden helt konkret.

Liv, leg og læring i naturen

Børn konstruerer gennem opmærksomhed, aktiv sansning, undersøgelser og eksperimenter deres forståelse af det omgivne miljø og af deres omverden. De lærer gennem disse aktiviteter. Det er derfor centralt, at børn får mulighed for at få disse konkrete oplevelser, samt at disse kropslige-sanssemæssige oplevelser hele tiden forandres således, at aktiviteterne og læringen i løbet af tid kvalificeres.

Isenesættelse af oplevelser.

For at give børn stedse nye muligheder for at undersøge og eksperimentere, er det de voksnes opgave, at stille børnene over for nye oplevelser, undersøgelsesmuligheder, og at støtte børns lyst til og udvikling af eksperimenter i dagligdagen. Det er gennem de voksnes isenesættelse af rammer, at der kan foregå en udvikling og en kvalificering af børns læring. De voksne er faciliterende for processen.

De voksne skal kunne udnytte de muligheder naturen giver på forskellige lokaliteter, og gennem året. Det giver børnene de bedste udviklingsmuligheder – de bedste læringsmuligheder.

Den danske læringsforsker Hans Henrik Knoop beskriver, hvad den kropslige og sanssemæssige tilgang til omgivelserne betyder for udviklingen af aktive forbindelser i hjernen og dermed for børns mulighed for læring. (Knoop, 2002).

Børnene i udegruppen har dagligt adgang til kropslige og sanssemæssige lege og aktiviteter i naturen. De har dermed også gode muligheder for, at udvikle aktive hjerneforbindelser og for samtidig at få en grundlæggende læring om naturen. En læring der senere kan have betydning for udviklingen af deres naturbevidsthed. De gode muligheder børnene i udegruppen samtidig har for aktivt gennem brug af krop, sanser, tanker og sprog, at undersøge, eksperimentere og manipulere med naturen og dens materialer, giver dem samtidig mulighed for at stabilisere og udvikle de aktive nerveforbindelser i hjernen. Herom skriver Knoop: *”En særlig vigtig dimension her, er forståelsen af, hvorledes børn gennem aktiv manipulation med genstande helt fra fødslen udvikler neurale skemaer/ mentale kompetencer/ færdigheder. Denne grundlæggende måde at lære på (learning by doing), beholder vi gennem hele livet, selvom vi senere lærer andre abstrakte teknikker at lære efter”* (Lamprecht, Mohr Markmann & Tybjerg: Projekt Udeleg, 2003: 107).

Liv, leg og læring i naturen

Kroppen – børns adgangsbillet til læring.

I dette projekt har formålet været at beskrive de kropslige- sansemæssige erfaringer/ erkendelser, som børn får gennem tilstedeværelse og leg i naturen.

Lærerprocesserne foregår gennem et aktivt møde med omgivelserne, med de børn og voksne, der i øvrigt er en del af hverdagen. Der er dermed tale om, at lærerprocesserne finder sted gennem praksis og dermed gennem den erfaringsdannelse som foregår via aktiviteter i naturen.

Et særligt aspekt ved denne form for læring er, at det enkelte barn finder sit eget fokus og at læringen foregår ved opbygning af trinvis erkendelser. Via disse erkendelser kommer barnet frem til stedse at blive bedre til noget, for til sidst at opnå mestring.

Barnet lever i en kropslig- sansemæssig verden. Børnehavebarnet tænker, fantaserer og agerer gennem hele kroppen. Hvis man beskriver et børnehavebarns dag, vil det være én lang beskrivelse af kropslig- sansemæssig aktivitet. Det løber omkring, hopper, kravler, klatrer, tumler rundt, skubber, råber, skriger, græder og griner. Barnets forhold til verden er aktivt, udforskende og fysisk og er et vigtigt grundlag for den sproglige og kognitive udvikling (Moser 2003). Det at kunne bevæge sig på stadig mere differentierede måder, er kendetegnende for de 4-6 åriges fortsatte forsøg på at mestre kroppen og beherske forskellige færdigheder.

Gennem kropslig aktivitet, i dagligdagsbevægelser og leg dannes barnets kropsskema, der bevirker, at mange af vores handlinger kan foregå på et før-bevidst plan, som tavs viden. Dette er en nødvendighed, for at de motoriske funktioner ikke skal optage hele vores opmærksomhed i vores daglige færden. Når de motoriske funktioner er automatiseret, bliver der overskud til at opleve og opdage og undre sig over verden. En velfungerende sansemotorik er dermed afgørende for den videre sproglige og kognitive udvikling.

Når den kropslige- sansemæssige læring ønskes afdækket, må man se på mere end den funktionsmæssige del af barnets kropslige udfoldelser, da kroppen udover at være et redskab, er et stort sammensat sansesystem, der er fundament for al erfaring og viden. (Moser; 2003).

Liv, leg og læring i naturen

Fænomenologisk kropsopfattelse.

For at se på kroppen som mere end en funktionel mekanisme, benyttes en helhedsorienteret forståelse af kroppen. Denne forståelse, den fænomenologiske kropsopfattelse, er beskrevet af Merleau-Ponty, en fransk filosof, som i 1945 dannede en ny erkendelsesteori, som indebar et opgør med den klassiske, dualistiske model i vesteuropæisk filosofi. Merleau-Pontys filosofiske værker kredser om kroppen og bryder med en lang europæisk tanketradition, der siden Platon har set med skepsis på kroppen og sansernes mulighed for at skabe sand erkendelse. Hans grundide er, at den menneskelige bevidsthed oprindeligt ikke bygger på opfattelsen ”jeg tænker ” men ”jeg kan”

I den dualistiske forståelse af bevidsthed, er der en modstilling af bevidsthed og krop - hvor bevidstheden er en kropsløs, immateriel enhed, der har fuld refleksiv tilgang til sig selv, og kroppen er en materiel genstand, som bevidstheden er hængt på. I den fænomenologiske kropsopfattelse tales om ”den levede krop” – en organisme som karakteriseres ved personens samspil med sin konkrete omverdenssituation. I den fænomenologiske kropsteori er krop, tanke og begivenhed tæt forbundne.

Kroppen er i sig selv, en levende form for tankevirksomhed. (Merleau-Ponty 1994) Kroppen er, uden at man er opmærksom på det, i stand til at fortolke sig selv, den forstår at bevæge sig fra sted til sted uden nødvendigvis at skulle søge bistand hos den overordnede styrecentral, vi kalder tænkning, forestilling, opmærksomhed osv. Kroppen er en levet og erfaret helhed, der ligger inde med en ”tavs viden” om verden. Når vi er til, når vi bevæger os rundt og bruger kroppen, er vi ikke udelukkende styret centralt fra. Kroppen agerer selv, sanser, erkender og beslutter. (Hangaard Rasmussen 1996)

Kendskabet til egen krop og identitet danner ifølge Merleau-Ponty basis for relationer og kommunikation med andre, og er samtidig en forudsætning for, at kunne forstå sig selv og verden. Kroppen ses i denne opfattelse som en organisme, der er i stand til at sanse verden og samtidig handle i verden. Denne proces mellem sansning og handling skal ses som en enhed. Personen er kun i stand til at sanse verden gennem handling/bevægelse – og omvendt. (Merleau-Ponty 1994)

Liv, leg og læring i naturen

Kroppens sansning og erfaring danner basis for at frembringe mening i den konkrete situation, og via handling og bevægelse, giver personen situationen sin subjektive betydning. Dermed er samspillet mellem personen og omverdenen på et meget fundamentalt plan, udtryk for kroppens evne til at sanse og handle i den konkrete omverdenssituation. (Stelter 2002)

Stelter siger endvidere:

Citat:

”I dette samspil udvikler personen to fundamentalt forskellige vidensformer:

- 1. den tavse viden, som er forankret i personens konkrete og kropslige erfaringer, og som udtrykker sig i handlinger, hvor personen helt bogstaveligt har indlemmet sin omverden uden at være i stand til at reflektere over disse handlinger. Denne viden er vanskelig at udtrykke med ord.*
- 2. den refleksive viden, som manifesteres, når personen har et bevidst og reflekteret billede af sin omverden og sine egne oplevelser, erfaringer, planer, handlinger etc. Denne viden kan udtrykkes sprogligt og er fuldstændig bevidst”.*

Tilegnelsen af disse to vidensformer foregår hele tiden og samtidigt. Barnet tilegner sig ny viden om sig selv og sin omverden ved at handle- ved at være kropsligt og sansemæssigt aktiv.

Ikke al kommunikation af kropslig- sansemæssig karakter vil blive kommunikeret verbalt. En stor del af denne læring foregår rent kropsligt og derfor uden verbal kommunikation.

I udegruppen ser vi børn der, siddende overskrævs på en træstamme, betragter bålet flammer eller iagttager den voksnes arbejde med at kløve brænde, børn der er i gang med at undersøge et ager, der har sat en lille spire, børn der eksperimenterer med at komme op og ned fra en trærod på mange forskellige måder, børn der med stor koncentration øver sig på at balancere frem og tilbage på en træstamme og børn, der i stor fysisk aktivitet bevæger sig rundt i terrænet.

Når barnet bevæger sig rundt i skoven – undersøger omgivelserne, eksperimenterer med kroppens og omgivelsernes muligheder, øver sig, ved at gentage en handling igen og igen, til et nyt mestringsniveau er opnået, eller når et barn, efter at have iagttaget en voksen eller et andet barn – kropsligt spejler det iagttagede, kan man sige der er tale om kropslig og sansemæssig læring.

Liv, leg og læring i naturen

Børn har ifølge Hansen, M. (2002) et medfødt behov for at udvikle sig, at blive bedre til noget. De besidder et behov for at kunne noget, for at mestre noget. Dette er udgangspunktet for projektets læringsbegreb. Forudsætningen for at lære er, at individet har interesse i og fokus på noget bestemt, retter sin opmærksomhed mod noget. Han påpeger, at forudsætningerne for at der kan foregå en læring er, dels at børn har et aktivt liv med tilhørende udfordringer for kroppen og sanserne og udfordringer for intellektet, dels mulighed for fordybelse og samvær med nysgerrige/med undersøgende voksne.

Fire elementer i kropslig- sansemæssig læring.

Projektets mål er at afdække den kropslige og sansemæssige læring, som den kan iagttages hos børn i en skovbørnehave.

På baggrund af denne målsætning og det beskrevne teoretiske grundlag anvendes nedenstående begreber som analyseredskab.

Anvendelsen af disse begreber gør det muligt, at observere og afdække de lærerprocesser som forekommer både kropslig-sansemæssige og i forbindelse med læring om naturen og naturfænomener.

Der er i projektet valgt at sætte fokus på:

- Børnenes viljestyrede/fokuserede opmærksomhed, som ses, som børnenes iagttagelser af naturen, hinanden og pædagogernes aktiviteter.
- Børnenes aktive tilegnelse af omgivelserne, som ses, som børnenes aktive undersøgelse af deres omgivelser og egne kropslige muligheder.
- Børnenes aktive manipulering med forskellige genstande og når de bevæger sig på stadig mere differentierede måder, som ses, når børnene eksperimenterer med forskellige naturgenstande og med at bevæge sig på nye måder.
- Børnenes arbejde med at blive bedre til forskellige færdigheder, som ses som børnenes gentagne øve sig i kendte færdigheder.

Liv, leg og læring i naturen

For mere præcist at kunne arbejde med begreberne, er de defineret på følgende måde:

At iagttage.

At se nøje på nogen eller noget eller følge det opmærksomt medens det bevæger, forandrer eller udvikler sig. (Nudansk ordbog). Fokuseringen af opmærksomheden primært visuelt og auditivt.	
Kropsligt	Natur-ligt
At have opmærksomheden rettet mod andre børn og voksnes kropslige aktiviteter. Der kan indgå en spejling, (en reaktion på synsindtryk i form af en medbevægelse).	At være opmærksom på særlige dele af naturen, at registrere noget mere end noget andet.

Børn retter deres opmærksomhed på deres omverden gennem legen. Børn er optaget af at opleve det der foregår omkring dem, at opsøge de muligheder omgivelserne byder på. De er optaget af **at iagttage** deres omverden, de retter deres opmærksomhed mod det, der foregår og findes i deres nære omgivelser. Det gælder både i forhold til den natur de færdes i, og til de børn og voksne de er sammen med.

At undersøge

At se grundigt på noget, for at finde ud af årsager og sammenhænge. (Nudansk ordbog) At foretage en aktiv afdækning og afprøvning gennem krop og sanser.	
Kropsligt	Natur-ligt
En kropslig undersøgelse vil ofte foregå uden verbal kommunikation, men lejre sig i den enkelte som tavs viden.	Registrerer gennem sanserne, hvad et naturelement indeholder/ er/ fornemmes. Der stilles spørgsmål til fænomenet og sammenlignes med tidligere erfaringer og viden. Undersøgelser af naturelementer vil ofte foregå gennem verbal kommunikation.

Når barnets opmærksomhed bliver rettet mod noget bestemt, bliver deres nysgerrighed vagt, det får lyst til at undersøge det nærmere. De stiller sig, måske ubevidst - måske mere bevidst, en lang

Liv, leg og læring i naturen

række spørgsmål, som de ønsker at få besvarede. (Hvad kan det bruges til?, hvad kan jeg bruge det til?, hvordan kan jeg gøre?, hvad indeholder det?, hvad kan det?, er det farligt?). De har brug for nærmere at undersøge for at forstå og erkende.

Forskellene mellem at undersøge og eksperimentere kan være mere eller minder flydende. Når aktivitetsfeltet ligger uden for personen er det let at skelne mellem begreberne, det bliver langt mindre klart, når barnet afsøger kroppens egne muligheder. Til trods herfor indgår begge begreberne som en del af det anvendte analyseredskab.

At eksperimentere

At udføre forsøg med noget. (Nudansk ordbog) At udvikle og afprøve nye muligheder, at finde nye veje.	
Kropsligt	Natur-ligt
Forsøge at gøre det, de har set. Noget de har fået lyst til/ mod til. Gøre noget nyt ud fra det kendte. Hvordan kan man mon? Afprøve og afdække nye muligheder.	Afprøve, hvad et givent naturelement kan anvendes til. Nye måder at gøre med, gøre ved. Hvad kan den/det hvis? Afprøve og afdække elementer af omgivelserne og naturelementer.

Når barnet i sine aktiviteter udvikler og afprøver nye handleformer, nye bevægelsesmæssige muligheder, nye sammensætninger og nye måder at bruge materialer på.

At øve sig

At gøre noget igen og igen for at forbedre det. (Nudansk ordbog) Gentage for at få større sikkerhed eller overblik.	
Kropsligt	Natur-ligt
At gentage det samme flere gange med det formål at mestre (automatisering).	At genkende naturfænomener. Former farver mm. At gentage natureksperimenter.

Liv, leg og læring i naturen

Børnene gentager ikke med det bevidste formål at opnå automatisering eller naturfaglig viden, men for at kunne noget, blive bedre og mere sikker.

Gennem gentagelse opnår børnene nydelse og større forståelse. Målet for gentagelserne er at nå frem til en følelse af mestring – opnåelse af sejr! ”Nu kan jeg”. ”Nu har jeg lært at klatre i træer!”

Begrundelse for metodevalg.

Projektets fokus er læring som proces skabt gennem praksis i en social kontekst.

En læring, der på en gang er situations- og handleorienteret, og som medvirker til, at danne det indre skema eller det særlige billede, børnene hver især skaber og opbygger af verden.

Barnet er dermed ikke bare et erkendende og iagttagende væsen på afstand af verden, men er først og fremmest et unikt aktivt væsen, som erobrer sin omverden via aktiv og konkret deltagelse i læreprocesserne.

For at forstå og for at gøre disse læreprocesser tilgængelige i et forskningsmæssigt øjemed, har det været nødvendigt at arbejde med og udvikle kvalitative metoder, der kunne åbne for en beskrivelse, analyse og tolkning af læreprocessernes fremtrædelsesformer.

Projektets videnskabsteoretiske udgangspunkt er en hermeneutisk metode. Denne tilgang betyder, at de nye erfaringer (resultat af undersøgelser), der tilvejebringes i forløbet inddrages undervejs. Projektet vil derfor udvikles i løbet af projektperioden.

I et hermeneutisk forskningsarbejde ligger der krav om, at undersøgelsen lever op til forskellige videnskabskriterier:

- **Almenhed**, emnet skal have almen interesse. Dette tilgodeses ved det forhold, at projektets fokus på lærerprocesser i børnehaven har stor politisk og pædagogisk interesse i forbindelse med det aktuelle politiske krav om at der fra 1. august 2004 skal udarbejdes lærerplaner for pædagogisk arbejde i børnehaver. Nærværende projekt kan ses som et arbejde, der udvikler og afprøver metoder, der kan afdække de lærerprocesser, som finder sted i en

Liv, leg og læring i naturen

naturbørnehave. Med udgangspunkt i sådanne undersøgelser og beskrivelser, vil det pædagogiske arbejde i en sådan institution meget præcist kunne beskrives og efterfølgende diskuteres i institutionen. Projektets specifikke resultater vil/har undervejs i forløbet haft afsmittende virkning på og kvalificeret den daglige pædagogisk i den institution, hvor undersøgelserne har været gennemført.

Denne kvalificering kan efterfølgende anvendes i arbejdet med fastlæggelse af lærerplaner for institutionen.

Almenheden tilgodeses også gennem formidling af projektidéer og sammenfatninger af de gennemførte undersøgelser.

Efterfølgende indgår projektets metodebeskrivelser og resultater i Socialministeriets kommende ”Guldguide”, som samlet formidler resultaterne af KID-projekterne. Guldguiden udarbejdes af Learning Lab Denmark.

- **Fællesskab** (projektet udføres i samarbejde eller diskuteres med andre).
Projektet er udført i et fællesskab. Eller måske snarere i flere fællesskaber. Fællesskab mellem de tre lektorer, deres grundlæggende teoretiske viden og deres indbyrdes diskussioner, fællesskab mellem de fire projektkonsulenter, mellem projektkonsulenterne og børnehavens ledelse. Fællesskab med udegruppens pædagoger, fællesskab med børnehavens personale, samt fællesskab med projektkonsulenter fra andre projekter
- **Upartiskhed** sikres ved at redegøre for de anvendte metoder på en sådan måde, at de vil kunne anvendes af andre, og ved at undersøgelsen ikke udarbejdes for at underbygge allerede forudfattede forventninger, men med åbenhed over for alle de resultater der fremkommer),
- **Systematisk skepsis**, sikres ved at arbejdsmetoder og arbejdsproces er beskrevet tydeligt, så andre der vil tolke empirien kan anvende metoderne. De behøver ikke nødvendigvis komme frem til samme erkendelser, hvilket ikke er et forskningsproblem, da forskeren, (her flere) med egen forforståelse, synsvinkler, faglige baggrund og ”briller”, er med til at skabe empirien i felten. De empiriske resultater er ikke den endegyldige sandhed om

Liv, leg og læring i naturen

virkeligheden, men det billede af virkeligheden, som den ses gennem forskernes forståelse og briller.

- **Relevans** sikres ved at projektets udgangspunkt er ønsket om at udvikle metoder, der kan beskrive børns kropslige- og sansemæssige læring i naturen, til brug for udarbejdelse af lærerplaner i dagtilbud.

Der er med denne baggrund udvalgt følgende metoder, der tilsammen skal dække et billede af børnenes kropslige og sansemæssige læreprocesser og pædagogernes rolle i forhold til børnenes læring, og som kan dokumentere kvaliteten af den pædagogiske praksis i skoven, for både de almindelige børn og børn, der har særlige behov.

De anvendte metoder.

Observationer skrevne og videofilmede.

At tolke på systematiske nedskrevne observationer er velkendt og praktiseres af pædagogerne i det daglige pædagogiske arbejde. Det målrettede fokus på børnenes læreprocesser vil derfor uden vanskeligheder kunne videreføres af pædagogerne.

Udviklingen af en metode med videoobservationer kan ses som en udvidelse af det kendte med muligheden for at fastholde det observerede og gennemse det med forskellige fokus.

Beskrivelser af pædagogernes daglige praksis i skovgruppen.

At arbejde med metoder, der beskriver pædagogernes daglige pædagogiske praksis, for at afdække, prioritere og kvalificere det pædagogiske arbejde i institutionerne.

Beskrivelse af pædagogernes roller i forhold til børnenes læreprocesser.

Det at se på og beskrive læreprocesser i forhold til pædagogisk arbejde, er et nyt undersøgelsesfelt, aktualiseret af kravet om pædagogiske læreplaner i dagtilbudene.

Liv, leg og læring i naturen

Beskrivelse af pædagogernes daglige kommunikation med børnene.

At udvikle og anvende metoder der kvalitativt beskriver og analyserer voksen – barn kommunikationen, for at afdække pædagogers udsagn om, at der er større mulighed for intensiv 1:1 kommunikation mellem barn og voksen i naturen.

Beskrivelse af naturens rum og skovgruppens betydning for børn med særlige behov.

At beskrive betydningen af det pædagogiske tilbud skovgruppen tilbyder børn med særlige behov. Dette er af stor betydning for den fremtidige indsats over for denne gruppe af børn.

Indsamling af børnenes spørgsmål til naturfænomener.

Metoden indeholder en indsamling og kategorisering af børnenes naturspørgsmål og kan dokumentere børnenes aktive viden om naturen. Metoden er brugbar i forhold til enkeltbørn og grupper af børn.

Metoderne er udarbejdet, planlagt og gennemført således, at de supplerer hinanden og samlet kan afdække de kropslige og sansemæssige læreprocesser, som de foregår i det daglige pædagogiske arbejde i den undersøgte børnehaves skovgruppe.

Nedskrevne observationer

Metode

I dette afsnit redegøres kort for det metodiske grundlag for indsamling og bearbejdning af de nedskrevne observationer af børnenes kropslige og sansemæssige læring i skovbørnehaven. Fokus for observationerne er kropslige og sansemæssige læringssituationer, og situationer hvor børnene lærer i og om naturen.

Det er relevant både at se på den handle-mæssige og den sproglige kommunikation i forhold til naturen og til andre børn og voksne.

Inspireret af Marianne Hedegård (Hedegård, M. 1984) er der valgt en metode, hvor hensigten er at beskrive børnenes i naturlige og dagligdags aktiviteter i omgangen med kammerater og pædagoger.

Liv, leg og læring i naturen

Ifølge Marianne Hedegaard kan man se denne observationsform som en beskrivelse af kommunikation, hvor kommunikationen er både af handlemæssig og sproglig art. Metoden kan afdække, hvilke erfaringer barnet har, og hvilke det er i gang med at tilegne sig.

Liv, leg og læring i naturen

Observation af børn skal have et klart formål. Formålet med observationerne vil farve, det man ser, og ubevidst vælger at se, og vil dermed bestemme, hvilke situationer man som observatør ser efter og vælger at registrere. Derfor vil det være et subjektivt udvalg af iagttagelser, der nedskrives, nemlig dem, som iagttageren finder væsentlige i situationen. Man må med andre ord gøre sig klart, at det ikke er hele sandheden – men den sandhed som observatøren vælger at fokusere på og nedskrive.

Det, der karakteriserer denne metode er, at den er relateret til den specifikke situation, som iagttageren befinder sig i, ved at iagttageren befinder sig i de omgivelser, der er barnets daglige verden, og at iagttageren anvender sin forståelse af, hvad der foregår i situationen.

Marianne Hedegaard opsætter følgende 8 punkter der må tilgodeses i denne metode:

Citat:

1. *Trofasthed mod fænomenerne, således som de opleves.*
2. *Fokus på fænomener, således som de viser sig i personens hverdag.*
3. *Nedskrivning som hovedteknik, fordi fænomnologien er afhængig af sprogets kommunikative funktion.*
4. *Fokus på personens eget synspunkt til det fænomen, som undersøges.*
5. *Undersøgelsessituationen er en oplevet situation (afgrænses som sådan)*
6. *Det enkelte, det unikke, det biografiske er udgangspunktet.*
7. *Undersøgeren er aktiv i undersøgelsessituationen og indgår i denne.*
8. *Undersøgeren søger efter mening i den situation, som beskrives.*

Metoden tilhører den hermeneutiske forskningstradition. Når man vælger et hermeneutisk udgangspunkt for sine undersøgelser, bygges viden og erkendelser på egne erfaringer og oplevelser og forskeren må engagere sig aktivt i at analysere og fortolke iagttagelser, udsagn eller tekster. I fortolkningsprocessen er det vigtigt hele tiden at være bevidst om egne forudforståelser, så disse fortsat løftes til et højere niveau, ved at man får forståelse for nye sammenhænge (Launsøe og Rieper 2000).

Liv, leg og læring i naturen

Fra observation til tolkning.

Da observationerne ikke har til formål at afdække et enkelt barns kropslige og sansemæssige læring, men at afdække den læring der generelt foregår i skovbørnehaven, beskriver vi ikke det samme barn i forskellige situationer og på forskellige tidspunkter, men beskriver de situationer vi finder væsentlige, de dage vi er med børnene på basen i skoven eller ved stranden.

Der er i alt udarbejdet 27 observationer i perioden 1. november 2003 til 1. maj 2004. De observerede børn går alle i Toftegårdens Børnehave i Fåborg herunder afdelingen Saugstedgård, og er i alderen 4-6 år.

Observationerne er fra de baser børnene fast benytter i Sollerup Skov og i skoven ved Damsbo Strand ved Fåborg.

Iagttageren nedskriver så meget og så hurtigt som muligt, hvad der sker, hvad barnet laver og de relationer barnet indgår i, i den periode det iagttages.

Efterfølgende skrives iagttagelsen rent og linierne nummereres for at lette henvisningen i tolkningen.

Analyse og tolkning.

Da projektet tager udgangspunkt i det konstruktivistiske læringssyn, bruges denne teoriramme som analyseredskab og følgende nøglebegreber søges i teksten:

- At iagttage
- At undersøge
- At eksperimentere – manipulere med genstande
- At øve - gentage

Der hvor disse begreber findes i teksten, markeres de med hver sin farve. Denne metode i analyseprocessen giver et hurtigt overblik over hvilke af de søgte begreber den enkelte observation/situationsbeskrivelse rummer og i hvilket omfang. Metoden giver samtidig et hurtigt overblik over materialet og danner baggrund for, at det kan lade sig gøre, at udvælge et antal observationer til nærmere analyse og tolkning. Hele materialet bruges som reference i generaliseringen af den kropslige og sansemæssige læring som finder sted i skovbørnehaven.

Liv, leg og læring i naturen

Eksempel på analyse og tolkning af en observation.

9. Observationsskema KID Projekt

Kropsligt fokus

Institution	Toftegårdens Børnehave		
Børnegruppe	XXX		
Barnets navn	S		
Alder i måneder	XXX	Tid i børnegruppen	
Iagttaget af	Projektkonsulent		
Hvordan er barnet udvalgt	Tilfældigt		
Har barnet søskende?	XX		
Andre familieforhold			
Andet	Videoklip nr.:	Andet	
Dato, klokkeslæt, tidsrum.	10-12-03 9.30 - 9.40		

Nedenstående farvekodning er anvendt i dette observationsmateriale:

Fokus:

Kropsligt - **Naturfagligt**

Underordnede kategorier i forhold til læring:

Socialt - **Iagttage** - **Undersøge** - **Eksperimentere** - **Gentage /Øve sig**

Liv, leg og læring i naturen

Løbende beskrivelse af barnets aktivitet/leg

S har i en uge klatret i det lille træ, hvis grene hænger ud over skrænten. Nu går han hen til det skæve træ.

1. S. spørger om han må klatre.
2. Han sætter sig med benene på begge sider af stammen.
3. Bruger lårene til at klemme sig fast med.
4. Rumper sig op.
5. Når ca. 1 m. op.
6. Sidder lidt
7. Rutscher ned.
8. Det ene ben hænger fast i tornebusken.
9. Kommer skævt ned og ryger den sidste ½ m.
10. N kommer hen
11. Mens S sidder på jorden, forsøger han at gå lige op af stammen.
12. S brækker sig, siger det var hans træ.
13. N flytter sig.
14. S kravler nu op på alle fire.
15. Holder ikke ved grenene, men kravler
16. 1½ m. oppe lægger han sig ned på maven, og lader sig glide ned.
17. Han går hen til det lille træ, der gror ind i det skæve, højere oppe end han har nået til endnu.
18. Klatrer uden besvær op (det ligner det lille træ, han har klatret i mange gange).
19. Han rumper sig hen af grenen.
20. Råber til N at han skal flytte sig.
21. Lægger sig ned på maven og maver sig af sted
22. L kigger på og råber ” Tag dog hovedvejen S”.
23. S hviler som et dovedyr,.
24. Tager begge ben ud over grenen
25. Hænger i armene.
26. Giver slip og hopper ned.
27. Står og kigger på N, der kravler højere op.
28. F vil forbi N, han kravler ifølge anvisning fra hende ud på den lille gren, så hun kan kravle forbi.
29. S skændes med L om, hvis tur det er.
30. N sidder og kigger på dem.
31. S vinder og forsøger igen at kravle op på alle 4 af ”hovedvejen”.
32. N hænger som et dovedyr.
33. S når så højt op, han kan nå en gren at holde i.
34. Når lidt højere op, det højeste endnu.
35. Kigger ned.
36. Rutscher hele vejen ned.

Liv, leg og læring i naturen

Tolkning:

Det dominerende fokus i observation nr. 9 er den kropslige og sansemæssige læring.

Observationen varer 10 min.

Barnet, en dreng på 4,4 år er valgt tilfældigt. Aktiviteten foregår sammen med to andre drenge.

Aktiviteten igangsættes af omgivelserne – et klatretræ – og er fortsættelsen af en uges klatreaktivitet i et mindre træ. Observation 9 beskriver hvordan barnet **øver sig** på at klatre op, komme ned og bevæge sig rundt på grenene i et for ham nyt træ: **2,3,4,7,18,19, 21,24,25,26,31,33,34,36**. Han **eksperimenterer** med at kravle op og komme ned på forskellige måder: **14,15,16,17,23,og 35**. Aktiviteten foregår i en social kontekst idet S **iagttager** hvordan et andet barn klatrer op **27** og de deltagende børn er i dialog. Dialogen former sig både som en diskussion om hvis tur det er til at klatre: **12,13,20 og 29** og de andre børns verbale støtte til hinandens klatring: **22 og 28**.

Sammenfattende viser observationen en del af en længerevarende kropslig sansemæssig lærerproces, hvor barnet, gennem dialog med kammerater øver sig og eksperimenterer med at klatre.

Tolkningerne af de 10 valgte observationer kan ses i bilagsmaterialet til denne rapport. (Bilag 1.)

Sammenfatning af tolkninger.

Undersøgelse og eksperimenter i observationerne med kropsligt fokus

I analysearbejdet viste det sig, at det kan være svært at skelne mellem kropslige undersøgelser og eksperimenter. Ofte bliver en kropslig undersøgelse eller eksperiment ikke italesat, processen foregår tavst i og med kroppen. Når der i en nedskrevet observation ikke er registreret et verbalt udtryk, er det vanskeligt i analyseprocessen, med de valgte definitioner, at skelne, hvornår barnet undersøger og eksperimenterer med krop og sanser. I observationerne ses ofte variationer af tidligere afprøvede løsninger i en kropslig aktivitet. Disse variationer fremstår som en afsøgning af andre/nye måder at udføre den kropslige aktivitet på, og registreres derfor som eksperimenter. Dette er baggrunden for at analysen af observationerne med kropsligt fokus indeholder mange eksperimenter og kun få undersøgelser.

Liv, leg og læring i naturen

Undersøgelse og eksperimenter i observationerne med fokus på læring i og om naturen

Når børnene derimod undersøger et naturfænomen i aktiviteterne med fokus på læring i og om naturen, vil de typisk håndtere tingen, vende og dreje den og italesætte deres undersøgelser overfor hinanden eller en voksen. Det samme vil være tilfældet når de eksperimenterer, men i eksperimentet vil indgå afdækning og afprøvning af nye muligheder. I disse situationer er der meget ofte dialog mellem børnene, ofte i form af spørgsmål eller udråb. Denne dialog vil vise, om det er en undersøgelse eller et eksperiment. I denne gruppe af observationer er der derfor registreret en mere jævn fordeling mellem undersøgelser og eksperimenter.

Sammenfatning af observationer af aktiviteter med fokus på kropslige aktiviteter

Observationer hvor den kropslige aktivitet er dominerende, er typisk inspireret af omgivelserne på basen – et klatretræ – en balancebom – en træstub eller lignende. I observationerne af de kropslige aktiviteter er øve-elementet og de kropslige eksperimenter fremtrædende. Børnene bruger megen tid på at gentage og øve sig på at mestre en kropslig færdighed. Materialet viser, at børnene bruger meget tid på at lære sig at klatre i træer, at vippe op og ned på grenene og at hvile på grenene uden at bruge hænder og arme. Børnene klatrer op og ned på mange forskellige måder, især eksperimenterer de med at komme ned på mange forskellige måder – glide, hoppe, hænge i armene osv.

Observationerne viser, børn der øver sig alene (observation 5 og 13), eksperimenterer med at klatre op og ned – klatre højere og højere op og komme op og ned på mange forskellige måder, børn der øver sig og eksperimenterer med deres krop parallelt, uden der er registreret verbal kontakt mellem dem (observation 7). Vi ser også situationer, hvor flere børn er sammen. De forhandler f.eks verbalt om, hvis tur det er, hvis træ det er, eller finder en løsning, når det barn, der sidder øverst i et træ, vil ned (observation 9). Børnene lærer ved at iagttage hinanden. De fungerer som kropslige forbilleder for hinanden, opmuntrer, inspirerer og hjælper hinanden (observation 9). Det sociale samspil, samvær og dynamik, bliver på denne måde et vigtigt element i læreprocessen.

I det samlede materiale af observationer med fokus på kropslige aktiviteter deltager de voksne som vejledere, ved at støtte og motivere barnet verbalt i aktiviteten.

Liv, leg og læring i naturen

Sammenfatning af observationer af aktiviteter med fokus på aktiviteter med naturen

En afgørende faktor for disse aktiviteters opståen er årstiden og basens lokalitet, om det er i skoven eller ved stranden. I observationerne fra vinteren og det tidlige forår er der flest observationer med kropsligt fokus, hvorimod der, når foråret kommer, er mange situationer, hvor børnene er optagede af aktiviteter med fokus på naturen. Naturen vågner, dyr og planter viser sig, og børnene møder mange nye og interessante fænomener i deres færden i naturen. Fænomener der vækker børnenes nysgerrighed og spørgelyst.

I observationerne hvor læring i og om naturen er dominerende, igangsættes aktiviteterne typisk af ting eller fænomener børnene finder i naturen. I flere af observationerne er inspirationen til at gå på opdagelse stimuleret ved, at de voksne har medbragt rekvisitter til basen, f. eks fotobakker, terrarier og syltetøjsglas.

I observationsmaterialet er børnene optagede af naturens fænomener, af at finde dyr eller planter, samle dem sammen, undersøge, sammenligne og finde ud af, hvad det, de har fundet, kan. Aktiviteterne foregår typisk i mindre grupper (observation 6,12,18,19,21) – ofte 2-3 børn sammen. Andre børn går til og fra, og iagttager hvad der sker – kommer løbende, når nogen har fundet noget spændende (observation 18,19,21). Der er i observationerne megen dialog mellem børnene. De italesætter, hvad de ser, når de undersøger det fundne (observation 19 og 21). De fortæller hinanden, hvad de ved om fænomenerne (observation 18) og forhandler ved uoverensstemmelser (observation 21).

Gentagelse/øvelser viser sig i denne del af observationsmaterialet ved, at børnene gentager en undersøgelse af et naturfænomen mange gange (observation 6,12,18). I forbindelse med en enkelt observation oplyser pædagogen efterfølgende, at aktiviteten fortsætter dagen efter – og jævnligt gennem et halvt år. Det er tydeligt i alle observationer med fokus på læring i og om naturen, at børnenes sociale relationer er af afgørende betydning for deres motivation til at iagttage, undersøge, eksperimentere og øve sig. Børnene inspirerer hinanden til undersøgelse og eksperimenter (observation 6,12) – kalder på hinanden, når de har fundet noget (observation 18,19,21) og samarbejder om at samle ind og bestemme, hvad det er, de har fundet.

De voksnes rolle i denne del af observationerne er, at stille materialer til rådighed, motivere til aktiviteterne, være vejledere og tilgængelige som hjælpere i børnenes læreproces.

Liv, leg og læring i naturen

Del konklusion

Når analyser og tolkninger af de 10 udvalgte observationer på de to områder: kropslig- sansemæssig læring gennem kropslig aktivitet og læring i og om naturen gennem kropslig – sansemæssig aktivitet sammenfattes, træder nogle fællestræk frem. Børnene **iagttager** hinanden og deres omverden for derigennem at få en forståelse af, hvordan tingene ser ud, og hvordan man gør. Når børnene iagttager hinanden fungerer de samtidig som rollemodeller, som motivation og inspiration for hinanden. I materialet ser vi ofte børn, der iagttager hinandens aktiviteter, både på det kropslige og naturmæssige område.

Børnene **undersøger**, hvad de kan med deres krop, og hvad de dyr, og andre fænomener, de oplever i naturen, er og kan, for derigennem at få en forståelse af sig selv og deres omverden. På det naturmæssige område er der registreret mange undersøgelser af naturfænomener – undersøgelser der i foråret optager børnene i mange timer på en dag.

Børnene **eksperimenterer** med deres krop og med omgivelserne, for at finde ud af hvordan deres krop, omverdenen og naturen fungerer. De bruger især i vinterperioden meget tid på at eksperimentere med at balancere, at klatre op og ned af et træ på mange måder – klatre ud på de tynde grene osv. De eksperimenterer med de ting, de finder i naturen. De bruger dagligt naturens materialer i deres leg. De bruger f.eks siv og grene til at fægte med, til at bane sig vej gennem krattet og til at grave med. De afsøger hele tiden nye muligheder og løsninger både med kroppen og med naturens materiale og derigennem får de nye erfaringer med deres krop og omverden.

Børnene **gentager og øver** sig for at opnå mestring, at blive god til noget – at vide og kende sig selv og deres omverden. Et gennemgående træk når man iagttager børnene i skoven er at de er i konstant aktivitet. De mindste børn bruger meget tid på helt basale færdigheder som at klatre og holde balancen på en stub eller en balancebom. De finder dyr og planter og bliver gennem gentagelse i stand til at skelne og håndtere de ting de finder. Det tager for nogle børn lang tid og kræver mange tilløb og øvelse, at turde tage et lille kryb op i hånden. De lidt ældre børn øver sig, ved at gentage tidligere eksperimenter og derved forfine deres færdigheder og deres kendskab til naturen.

De sammenfattede tolkninger viser, at børnene i deres daglige aktivitet i skovbørnehaven opmærksomt iagttager andre børns og voksnes aktiviteter og naturens fænomener, at de aktivt kropsligt og sansemæssigt undersøger, eksperimenterer og øver sig, for at opleve og forstå.

Liv, leg og læring i naturen

Børnene tilegner sig gennem disse kropslige sansemæssige læreprocesser en erfaringsbaseret viden om sig selv og deres omverden. En del af denne erfaringsbaserede viden forankres i barnets tavse viden og viser sig i form af nye færdigheder og handlinger, medens andet kan sprogliggøres og kommer til udtryk gennem barnets spørgsmål og fortællinger.

Videoobservationer som metode.

Med fremkomsten af digitale videokameraer og videoredigering på computer, i en god og brugervenlig kvalitet til en rimelig pris, er videoobservation i pædagogisk forskning og praksis, blevet en tilgængelig metode

Som observationsmetode er valgt Marianne Hedegaards udgangspunkt som beskrevet i teoriafsnittet s. 23 om observationer, da det er en kendt og anvendt metode i det pædagogiske praksisfelt. Her tilpasset videokameraets muligheder.

Videometoden er samtidig inspireret af Helle Rønholts beskrivelser af videooptagelser som observationsmetode. (Rønholt, H. 2003).

Video anvendt som redskab til observation af børnenes kropslige og sansemæssige læring i naturen, kan ikke blot dokumentere de faktiske handlingsforløb, men også fungere som hjælp for hukommelsen. Gennem analyse- og fortolkningsprocessen er det muligt at erkende sammenhænge i de enkelte handlinger og læreprocesser.

Kameraet er et redskab, der rummer særlige muligheder, men også begrænsninger idet det, som i enhver anden observationsform samtidig påvirker de situationer og handlinger, der registreres. Ethiske forhold bør før optagelserne være afklaret med børnehavens personale og børnenes forældre skal være orienterede og indforstået med optagelserne formål og senere brug.

Videooptagelser er ikke et spejlbillede af virkeligheden, men et billede, der sammen med den oplevede virkelighed i forskningssituationen, kommer meget tæt på denne. Fotografens udvalg af nogle videosekvenser og fravalg af andre videosekvenser er dog med til, at det aldrig bliver den ”reelle virkelighed” der findes på videobåndene.

Videooptagelser er et genkendeligt billede af et udvalg af børnenes handlinger, der både gengiver bevægelseshandlinger (kropslige og sansemæssige) og talehandlinger og kan betragtes som en flerdimensional tekst, der kan tolkes ud fra helheden, rum, lyd, farver, bevægelse og tale.

Liv, leg og læring i naturen

Helheden er dog svækket ved, at mangle virkelighedens lugte, desuden er omgivelsernes lyde og bevægelser dæmpet gennem optagelsens filter.

Videsequenserne kan gemmes og kan ses mange gange og vil til stadighed være åben for fortolkning.

Forskerens rolle i felten er observatøren på sidelinien. Børnenes nysgerrighed og opmærksomhed på videokameraet kan bevirke, at forskeren må træde ud af sin rolle og lade børnene se, eller deltage i optagelserne.

Videooptagelserne er et råmateriale, der skal omsættes til en dataform, der lever op til projektets målsætning, og som efterfølgende kan analyseres og tolkes.

Videooptagelser giver en mulighed for at komme på distance af fotografens egne oplevelser i felten, og giver dermed åbenhed for nye opdagelser.

Videooptagelserne giver mulighed for andres analyse og fortolkning og dermed også for diskussion.

Man skal være opmærksom på at:

- Optagelserne vil være præget af den enkelte fotografs fortolkning af den bagved liggende læringsteori i hendes valg af videosequenser.
- Optagelserne vil være præget af at børnene, selv om de er vant til videokameraet, godt ved de bliver optaget. Det kan i den forbindelse bemærkes, at når de børn vi har optagelser af ikke ønskede at blive filmet, så flyttede de sig mere eller mindre bevidst uden for synsvinkel.
- Optagelserne i nogle tilfælde vil være præget af den umiddelbare dialog, der opstår mellem barn og fotograf under optagelserne.
- Det kan blive nødvendigt at slette optagelser af etiske grunde.

Vi har i projektet fokus på det forhold, at børnene er aktive og selvstændige erobrere af deres omverden i en social kontekst, og at den kropslige sansemæssige viden børnene tilegner sig, i stor udstrækning foregår som en proces indøvet gennem praksis. Dermed ser vi børnene, som aktive konstruktører af egne sansemæssige erfaringer og af det billede de skaber af deres omverden.

For at konkretisere dette har vi i de udvalgte sekvenser set efter om børnene udførte en eller flere af følgende 4 handleformer.

Liv, leg og læring i naturen

Om de **iagttag** andre børn eller pædagogernes handlinger, fordi det er typisk den måde børnene lærer en leg eller en aktivitet at kende. I begyndelsen ser de opmærksomt og søgende på de andre børns leg eller aktivitet, for senere enten selv eller på invitation af de andre børn, at deltage i mindre roller i aktiviteten. Hvorefter de gennem praksis bevæger sig dybere ind i aktiviteten.

Om børnene **undersøgte** genstande eller naturfænomener, fordi de, ved at være aktive med krop og alle sanser, skaber sig erfaringer med deres omverden.

Om de **eksperimenterede** med deres krop eller forskellige naturgenstande, fordi de her igennem udnytter kendt kropslig og sansemæssig viden på nye måder og i nye sammenhænge.

Om børnene **øvede** kendte færdigheder og aktiviteter, fordi de gennem gentagelser forfiner og kvalificerer deres kropslige færdigheder og erfaringer og deres og naturmæssige erfaringer og forståelse.

Udvælgelseskriterier for videoptagelserne.

Alle, der har lavet videoptagelser i projektet har haft det samme teoretiske udgangspunkt for deres udvalg af optagelser.

Det betyder, at der har været en meget klar optik på optagelserne, og at sekvenserne er udvalgt på baggrund af en fælles tolkning af sekvenserne. Det er valgt, at de optagede videosekvenser skulle strække sig over en længere tidsperiode, og at de skulle repræsentere kropslig sansemæssige læreprocesser, som de foregår i naturen. Nogle med et kropsligt fokus, andre med et fokus på omverdensforståelse, læring om naturen.

Da børnene i skoven var i konstant bevægelse hen over vinteren, var det væsentligste fokus i denne periode de kropslige læreprocesser. Med forårets komme og dermed også lidt højere temperaturer, kom der også liv i skovbunden og læreprocesser omhandlende natur og naturfænomener kom derfor tydeligere frem.

Principper for registrering og klipning af videosekvenserne.

En af projektkonsulenterne har bearbejdet videomaterialet efter en diskussion med projektgruppen om, hvad der skulle sættes fokus på, og hvordan arbejdet kunne gennemføres. Der vil dog sikkert

Liv, leg og læring i naturen

kunne påvises forskelligheder i optagelserne, afhængigt af hvilken fotograf der har filmet, da faglig baggrund og synsvinkel mv. er forskellig for de fire fotografer.

De enkelte DV-bånd er efter optagelsen set igennem, og alle handlingsforløb er registreret på et skema ved hjælp af DV-båndets tidskode.

Optagelser, der opfyldte de aftalte udvælgeskriterier er markeret for senere analyse og fortolkning. (Bilag 2).

I klipningen er optagelser fra flere DV- kameraer med optagelser fra flere vinkler af den samme situation klippet sammen i den korrekte tidsmæssige sammenhæng. Dette er foretaget ud fra tidsangivelserne på båndet.

I klipningen er optagelser af det samme tema over tid klippet sammen, i den korrekte tidsmæssige sammenhæng.

I klipningen er der med tekstklip indsat faktuelle data angående sekvensens tema, sted og tidsmæssige forhold.

Teknisk dårlige klip er i nogle tilfælde klippet ud af de enkelte sekvenser.

Udvælgeskriterier for videosekvenser til analyse og fortolkning.

Sekvenserne skulle have tydelige læringssituationer, hvor børnene enten beskæftiger sig med at iagttage, undersøge, eksperimentere eller øve sig.

Der er sammenlagt optaget 7 timer og 4 minutter video på DV bånd i perioden fra d. 3/9 2003 til d. 28/4 2004.

Videomaterialet omfatter, langt flere læringssituationer end vi har haft mulighed for at benytte. Der er altså i denne rapport taget udgangspunkt i et udvalg af læringssituationer.

Der er valgt nogle få længere sekvenser af 10 – 15 minutter (1 natur- og 1 bevægelsesorienteret), som viser forskellige niveauer i aktiviteten og som påviser børnenes udvikling af aktiviteten over tid.

Liv, leg og læring i naturen

Der er valgt flere korte sekvenser af 1 – 3 minutters varighed, der viser enkeltstående tydelige sansemæssige kropslige eller naturorienterede læringssituationer, hvor børnene selvstændigt eller sammen med en pædagog iagttager, undersøger, eksperimenterer eller øver sig i omgivelserne. Dette er gjort for at få et materiale, der både viser at der sker en udvikling af børnenes aktiviteter gennem den enkelte dag og gennem flere måneder, samt at der til stadighed foregår kortere læringssituationer af stor betydning.

Der er af etiske årsager udelukkende udvalgt sekvenser, der viser børn og pædagoger i neutrale eller positive læringssituationer. Dette har vi ikke fundet vanskeligt, da optagelserne udelukkende har været fokuserede på kropslige og sansemæssige naturorienterede og bevægelsesorienterede læringsprocesser og ikke på sociale og konfliktmæssige forhold. Der findes dog i det samlede materiale en del positive sociale læreprocesser og nogle få konfliktsituationer. De er fravalgt, da de ligger udenfor undersøgelsens rammer.

Der er desuden skelet til, at de udvalgte sekvensers tekniske kvalitet – lyd, lys, rystelser.

Skema til analyse og fortolkning af videosekvenser.

Til hjælp i forbindelse med tolkningen har vi udarbejdet et skema., De udvalgte videosekvenser er alle gennemarbejdet gennem dette skema. (Bilag 3.)

I skemaet til videofortolkning og – analyse:

- Er det umiddelbare kriterium for udvælgelse af sekvensen markeret – på baggrund af den første tolkning i forbindelse med båndregistreringen.
- Er der markeret hvor mange børn og pædagoger der deltager og hvem der er initiativtager til aktiviteten i sekvensen.
- Er det beskrevet i hvilken kontekst sekvensen foregår.

Liv, leg og læring i naturen

Et handlingsreferat af sekvensen er udskrevet og de enkelte delhandlinger er nummereret. På baggrund af handlingsreferatet er der foretaget en analyse af sekvensen med henblik på at udtrække de 4 parametre, der indikerer, at der er tale om en læreproces. Disse er efterfølgende markeret med hver sin farve i handlingsreferatet.

På baggrund af videosekvensen og handlingsreferatet er der foretaget en tolkning af, hvad der har motiveret aktiviteten.

Fortolkning af pædagogens rolle i forhold til aktiviteten er ligeledes foretaget på baggrund af videosekvensen og handlingsreferatet.

Afsluttende er der sammenskrevet en tolkning af sekvensen.

På baggrund af tolkningen af de enkelte sekvenser er der efterfølgende sammenskrevet en samlet tolkning af alle de udvalgte sekvenser.

Børneinterviews.

Der er på baggrund af udvalgte videosekvenser gjort forsøg med børneinterviews.

Tilegnelsen af den tavse viden, kan ikke italesættes af børnene selv, men kan observeres når børnene leger i deres dagligdag i skoven. Gennem iagttagelser og video-observationer følges børnenes tilegnelse af nye erfaringer, af ny viden og færdighed samt dannelse af nye forudsætninger for at udforske egen krop og de omgivelser, de befinder sig i.

For at afdække den refleksive viden, var intentionen at gennemføre en række børneinterviews på baggrund af hurtigt sammenklippede læringssituationer fra samme dag i skoven med det/ de involverede børn.

For at børnene ikke havde glemt handlingen i den udvalgte sekvens var det nødvendigt, at lynredigere optagelserne. Interviewene blev gennemført inden for 24 timer efter optagelserne.

Liv, leg og læring i naturen

Børnene så i forbindelse med interviewet den udvalgte sekvens af 2 – 3 minutters varighed 2 – 3 gange.

Interviewet blev gennemført med udgangspunkt i metoden for et halvstruktureret kvalitativt interview. En gennemgående spørgeguide blev ikke fremstillet af tidsmæssige og tekniske årsager, og fordi de enkelte sekvenser i sig selv var unikke og stillede krav om separate spørgeguider. Der var i interviewsituationen opmærksomhed på, det vigtige i at få børnene til selvstændigt til at udtale sig om handlingen i videosekvensen. Intervieweren forsøgte derfor at være meget tilbageholdende og lyttende, samtidig med at der blev gjort bestræbelser på, at spørge ind til barnets italesættelse af det set i videosekvensen.

Metoden stillede store krav til interviewer, for at få supplerende og brugbart datamateriale om de enkelte læringssituationer.

Erfaringer fra 8 interviews viser, at det er vanskeligt at få børnene til kommentere, de læreprocesser fotograferne havde set. Der var meget andet, de gerne ville kommentere og fortælle. Samtidig var interviewer flere gange i tvivl om børnene, for at være venlige og imødekommende gav de svar, de mente vi forventede.

På denne baggrund er de data, der er fremkommet i forbindelse med interviewene fravalgt. Anvendelsen af en sådan metode ville stille større krav til indsigt og erfaring med at interviewe mindre børn, end det var muligt at opnå i dette projekt.

Tekniske data.

Der er benyttet 3 forskellige digitale videokameraer i forskellige prisklasser, der alle var anvendelige til formålet.

Der er redigeret i programmet iMovie på Mac

(Pinnacle til Windows XP er afprøvet og kan muligvis med noget mere øvelse benyttes til redigeringen)

Der er benyttet en 250 GB ekstern harddisk til at overspille og opbevare de udvalgte filmsekvenserne på, da filmmaterialet fylder meget på computeren.

De udvalgte klip er brændt over på DVD, hvorfra de er udskrevet, analyseret og fortolket

Liv, leg og læring i naturen

Analyse og tolkning af videoobservationerne.

De udvalgte videosekvenser er opdelt således at 1/2 primært har et bevægelsesorienteret fokus og 1/2 primært har et naturorienteret fokus.

Flere af videosekvenserne har dog både et bevægelsesorienteret og et naturorienteret fokus.

De efterfølgende tolkninger er udskevet fra de udarbejdede analyse- og tolkningsskemaer.

(Bilag 3.)

Skibsprojekt

Sekvensen består af klip fra 2 dage.

På 1 dag er der et kort klip, der viser nogle af børnegruppens første **eksperimenter** med grene der flyder i en grøft.

På 2 dag er det et udvalg af klip fra et forløb på 36 minutter, hvor børnene **eksperimenterer** med forskellige skibe i grøften og i et akvarium

Eksperimenterne i akvariet inddrager forskellige grene – runde og flade, med mast og sejl og med og uden bølger.

De færdigudviklede skibe afprøves (**undersøges**) til sidst i grøften af en gruppe børn. Der **eksperimenteres** her med at skubbe til skibene med forskellige grene, så de kan sejle frem og tilbage fra den ene bred til den anden.

I sekvensen demonstrerer de to hovedaktører i aktiviteten, gennem mange og forskelligartede forsøg med skibene, at de formår at samarbejde systematisk og koncentreret med aktiviteten over et tidsrum på 36 minutter.

På det sociale område ses:

Børn der samarbejder i tale og handling om aktiviteten og som oplever en voksen, de kan søge faglig hjælp hos.

Sekvensen kan ses på den medfølgende DVD.

Liv, leg og læring i naturen

Årringe

Sekvensen er sammenklippet fra et forløb på 7 minutter en tidlig forårsdag 2004 ved Damsbo Strand.

Børnene iagttager en pædagog, der formidler ny viden. De inspireres til selv at undersøge/tælle træernes alder og til at undersøge andre træers alder. Børnene tæller (til 18), de sammenligner (undersøger) selvstændigt forskellige træer, og de finder nye træer at undersøge. Børnene føler på harpiks og afprøver, hvor klistret det er.

Aktiviteten skaber opmærksomhed hos en gruppe piger, der spørger til aktiviteten.

Sekvensen viser, at børnene har et kendskab til mængdebegrebet. De omsætter, alene og sammen med pædagogen antallet af årringe til eksakte tal.

Uglegylp

Sekvensen er sammenklippet fra et forløb over 6 minutter i Damsbo Strand, foråret 2004.

Pædagogen har fundet noget uglegylp, som hun fortæller om og skiller ad.

Børnene lytter til pædagogen og **iagttager** hendes aktivitet.

Børnene benævner det indhold der er i uglegylpen, og sammenligner de knogler, de ser, med den viden de har fra deres egen krop/mennesket.

Børnene deltager aktivt i at **undersøge** indholdet i uglegylpet, stiller spørgsmål til det fundne og har forskellige bud på hvad de enkelte genstande kan være.

Et enkelt barn deltager særdeles aktivt i undersøgelsen og kommer med mange kommentarer og spørgsmål, der vidner om barnets viden om naturen.

Hugge brænde

Aktiviteten er sammenklippet fra et forløb over 7 minutter i det tidlige forår 2004 i Sollerup Skov.

De 2 børn **iagttager** en pædagog, der hugger brænde.

Der samtales under aktiviteten. Pædagogen fortæller, hvad han gør, om vådt og tørt brænde, og om hvor mange hug der skal bruges, for at kløve det enkelte stykke brænde.

En dreng kommenterer undervejs handlingen, skiftevis stående og siddende. Sekvensen afsluttes med, at drengen imiterer pædagogen, ved at "hugge brænde" med en skovl som økse.

En pige kigger på med hele ansigtet. I flere tilfælde ses, at hun reagerer på lyden af økse mod træ både før og under brændehugningen.

Liv, leg og læring i naturen

Sekvensen demonstrerer, hvordan pædagogens aktiviteter, her med at hugge brænde, kan inspirere børnene til nye handlinger og aktiviteter.

Snitte

Sekvensen er sammenklippet fra et forløb over 3 minutter en tidlig forårsdag 2004 i Sollerup Skov. De to børn i fokus håndterer snitteknivene ved at arbejde med en kendt snitteteknik. De iagttager samtidig resultatet og en pige afprøver, om det er muligt at snitte en spån af, ved at snitte imod sig selv. Børnegruppen og pædagogerne taler sammen under hele forløbet og en selvkomponeret sang udvikles.

Det er tydeligt i sekvensen, at børnene har kendskab til og erfaring med brug af snitteknivene. Knivene håndteres sikkert og forsvarligt samtidig med, at der samtales.

Balancebom

Optagelserne af aktiviteten forløber over 1/2 år fra efteråret 2003 til foråret 2004 med mange forskellige børn i klippene.

I sekvensen ses 4 – 5 årige der **iagttager** de større børns øvelser og eksperimenter, for selv senere at prøve balancebommen. De 4 - 5 årige børn **øver** sig i at balancere. Først går de nogle få skridt ud af bommen før de hopper kontrolleret ned. Senere går de helt over balancebommen, nogle med voksenhjælp.

De 5 – 6 årige **eksperimenterer** med og udfordrer deres balance ved at gå over bommen med bind for øjnene eller ved at forsøge sig med en fægtekamp på bommen.

I sekvensen ses hvordan enkelte børn udvikler deres balanceevne. I de første klip gør børnenes de første forsøg med at gå nogle få skridt ud af bommen, hvor de i senere klip går helt over. 3 piger (5 årige) står for hovedparten af eksperimenterne. De udvikler deres balancegang på bommen, fra at kunne gå henover bommen og samtidig svinge med et tørklæde, til at gå over bommen med bind for øjnene

”Grillkylling”

Aktiviteten grillkylling har børnene selv givet navn, øjensynligt inspireret af den proces, hvor en kylling drejes på spid over en grill. Aktiviteten udføres ved, at barnet ligger på maven på en tyk gren, drejer omkring grenen, for herefter at hænge med ryggen nedad under grenen. Barnet giver

Liv, leg og læring i naturen

herefter slip med hænderne og hænger et øjeblik kun i benene, derefter støttes på jorden med hænderne. Barnet giver afsluttende slip med benene og kommer kontrolleret ned på jorden.

Sekvensen forløber over 8 minutter en efterårsdag 2003.

I sekvensen ”grillkylling” ses en 5 år gammel pige (nr. 1), der **øver** sig i at forfine en ”grillkylling”.

Det er tydeligt, at hun mestrer aktiviteten og er i gang med at udvikle detaljer i bevægelsen. To andre piger (nr. 2 + 3) **iagttager** hendes aktivitet, mens de kropsligt spejler hendes bevægelser i form af medbevægelser. Pige nr. 1 **eksperimenterer** efterfølgende med forskellige grenes styrke i forhold til hendes egen vægt, idet hun afprøver dem, ved at lægge dem over en tyk gren og hænge sig i dem, i armene.

Pigerne 2+3 spejler fortsat i pige nr. 1 ved at imitere dele af hendes bevægelser, samtidig med at de **iagttager** hendes eksperimenter.

Afsluttende ses pige nr. 2 **eksperimentere** med sin første ”grillkylling” – hun kommer dog ned med benene først.

Den store piges aktivitet inspirerer tilsyneladende de mindre piger til at eksperimentere med og øve sig i aktiviteten.

Sekvensen kan ses på den medfølgende DVD.

Klatring.

Sekvensen er sammenklippet af en 15 min. lang aktivitet en tidlig forårsdag 2004 ved Damsbo Strand.

Pædagogen giver, ved at holde en gren fra klatretræet nede, og ved tydelig opmuntring, 2 børn mulighed for at **eksperimentere** med at klatre på en ny og udfordrende måde.

Det ene barn prøver flere gange og kommer til sidst op i træet. Barnet klatrer ned fra træet af en for barnet kendt rute. Barnet **øver** sig på denne måde i at klatre, både gennem en ny udfordring og gennem gentagelse af noget kendt. Det andet barn **øver** sig også flere gange, uden at det dog lykkes at komme op i træet.

På det sociale område oplever børnene en pædagog, der gennem ny inspiration og positiv opmuntring, giver dem mulighed for at prøve kræfter med en ny udfordring.

Vippe.

Sekvensen er sammenklippet af en 16 minutter lang aktivitet en tidlig forårsdag 04 ved Damsbo.

Liv, leg og læring i naturen

3 piger på 5-6 år er hovedaktører i sekvensen. De afprøver og eksperimenterer med et stort bræt som vippe med en shelter som understøttelse.

Vippesekvensen viser at de 3 deltagende piger i forvejen har skabt sig erfaringer med denne form for selvkonstrueret vippe.

De ændrer balancen på vippen ved at **eksperimentere** med at skifte positioner på vippen.

De afprøver og **øver** de nye positioner for herefter igen at ændre balancen med nye positioner.

Blandt flere situationer viser en enkelt situation tydeligt pigernes kropslige- og sansemæssige viden og færdigheder omkring balance på vippen:

Udgangssituationen er følgende: 2 piger (nr. 1 + 2) sidder tæt på midten, på den ene side af vippen og på den modsatte side af vippen sidder en pige (nr. 3) længere ude mod enden. Der vippes, der samtales og der spises madpakker samtidig. Idet pige nr. 1 flytter til modsatte side af vippen, kommer vippen ud af balance. Pige nr. 2 reagerer omgående ved at hoppe ned af vippen og flytte sig helt ud på enden af vippen. Hun skaber dermed på ny balance i vippen, og der vippes videre, alt imens, der under hele sekvensen, samtales og spises videre. Hun demonstrerer hermed tydeligt, ved at skifte position på vippen, en ubevidst kropslig- og sansemæssig viden og færdighed i forhold til balance og vægtstangsprincip. Et par piger kommer til og **iagttager** eksperimenterne.

Aktiviteten viser en vekslen mellem at pigerne **eksperimenterer** med nye balancer og at de **øver** sig i de nye balancer.

På det sociale område viser sekvensen 3 piger, der samarbejder om en aktivitet.

Sekvensen kan ses på den medfølgende DVD.

Hop fra en selvkonstrueret vippe.

Sekvensen er sammenklippet af et forløb på 1 time i det tidlige forår 2004 ved Damsbo Strand.

Sekvensen viser en gruppe drenge, der på forskellige vis, **øver** sig i at hoppe ud fra en hjemmelavet vippe. Drengene er på forskellige udviklingsniveauer, idet der ses en tydelig forskel i drengenes mestring af afsæt og landinger. Der ses forskellige former for hop fremad fra vippen – med og uden affjedring.

Da aktiviteten forløber over 1 time giver det drengene mulighed for at udføre mange hop.

Dette fører til, at enkelte af drengene når et mestringsniveau, der gør det muligt for dem at eksperimentere med forskellige former for hop.

Da et enkelt barn et par gange har **eksperimenteret** med at hoppe sidelæns og hop med rotation ud fra vippen, inspireres flere af de andre drenge også til at **eksperimentere** med deres hop.

Liv, leg og læring i naturen

På det sociale område ses børn, der følger efter hinanden i en rækkefølge. Pædagogen fungerer som modvægt på vippen og hjælper drengene med, at aktiviteten foregår på en tryk og sikker måde.

Sammenfattende tolkning.

De **naturorienterede** sekvenser er karakteriseret af **to hovedtyper** af aktiviteter.

Håndværksprægede aktiviteter (kniv og økse), hvor børnene **iagttager** pædagogers og andre børns handlinger og selv **øver** sig i at benytte forskellige redskaber/værktøjer.

I sekvenserne ses børn der som følge af deres iagttagelser. Udtrykt/vist gennem deres tale og kommentarer, fysiske engagement og mimik oplever, bearbejder, skaber sig erfaring og viden om.

- brænde
- øksens muligheder og kræfter
- processen fra brænde til bål
- en voksenbeskæftigelse

En drengs imitering, hvor han benytter en skovl som en økse og hugger den ned mod en af trillerne på sammen måde som pædagogen ses, som en del af hans bearbejdning af iagttagelsen af pædagogen, der hugger brænde.

Pigens mimik i forbindelse med lyden af øksen mod brændet, ses som hendes måde at bearbejde de lydmæssige og fysiske kræfter i pædagogens handling.

I en sekvens ses børn, der øver sig i at snitte og som er i stand til, at snitte videre uanset de bliver forstyrret af andre børn eller deltager i en samtale eller en i en selvkomponeret fællessang.

Børnene ses også iagttage resultatet af snitningen undervejs i processen.

Børnene har i forbindelse med snitningen en kunnen, der er så automatiseret, at de er i stand til samtidig at rette deres opmærksomhed mod, det der sker omkring dem.

Børnene skaber sig erfaring med:

- knivens muligheder i forbindelse med snitning
- egen håndværksmæssig kunnen med en kniv
- træ/grene som materiale i forbindelse med snitning

Liv, leg og læring i naturen

Aktiviteter hvor naturen formidles af pædagogerne, og hvor børnene **aktivt undersøger og eksperimenterer** med forskellige naturgenstande og – fænomener.

I sekvenserne ses børn der lytter til pædagogernes formidling af forskellige naturfænomener og som iagttager pædagogernes handlinger i forbindelse med formidlingen. Børnenes spørgsmål, kommentarer og selvstændige undersøgelser og eksperimenter påviser en viljestyret opmærksomhed i forbindelse med aktiviteten.

Børnene får gennem aktiviteterne erfaring med og viden om:

- at alderen på træerne kan findes ved at tælle årringe
- at harpiks er klistret
- at uglen gylper den ufordøjelige mad op
- begrebet knogler
- forskellige knogler og dele fra smådyr i uglegylpen
- at der er knogler i uglegylpen, der kan sammenlignes med menneskets knogler

Her ses børn, der selv finder nye træstubbe at tælle årringe på, undersøger andre træers alder samtidig med at de øver sig i at tælle.

Her ses børn der selvstændigt undersøger indholdet i uglegylpen og sammenligner knoglerne med kendt viden og samtidig øver sig på at sætte ord på forskellige naturfænomener.

Børnene har i sekvenserne de konkrete ting i hænderne og kan dermed undersøge og opleve dem. De voksne hjælper børnene med at få rettet deres opmærksomhed mod fænomenerne, ved at være medoplevende, medundersøgende, medundrende og ved at de går aktivt ind i samtalen med børnene om de enkelte naturfænomener. Børnene får således, igennem en sanse- og erfaringsbaseret læreproces, erfaring og viden om naturen og dens fænomener.

Liv, leg og læring i naturen

Eksempel på tolkning med et naturvidenskabeligt fokus.

I sekvensen med **skibsprojekterne** ses en udvikling af aktiviteten gennem børnenes eksperimenter med forskellige modeller fra grene der kan flyde til skibsmodeller med mast og sejl udført af naturmaterialer.

Ved flere efterfølgende gennemsyn af sekvensen med et naturvidenskabeligt og et konstruktivistisk fokus viste det interessante sig, at børnene i denne sekvens anvender rent naturvidenskabelige metoder, idet de afprøver, undersøger, eksperimenterer, forudsiger og indhenter ekspertbistand, de fortsætter afprøvningen af skibsmodellen, for til sidst at eksperimenterer med flere ens skibe. Deres læreproces kommer i stor udstrækning til at ligne den naturvidenskabelige og konstruktivistiske vej til at skaffe sig ny viden.

Følgende iagttagelser og uddrag fra videosekvensen illustrerer denne naturvidenskabelig og konstruktivistiske fremgangsmåde.

*”Børnene ses først i deres **leg** bringe en flydende gren i land fra grøften for efterfølgende at kaste den ud igen.*

*I sekvensen ses hvordan børnene senere i forløbet at afprøver deres skibsmodel i grøften. Den vælter og **de undres**.*

*Børnene **afprøver** så gentagne gange **modellen** under kontrollerede forhold i et akvarium. Den vælter stadig væk. **Konstruktionen diskuteres** og der kommer **forslag til forbedringer**. Da de stadig ikke kan få skibet til at sejle **søger de hjælp** hos pædagogen, der hjælper dem med et mere fladbundet skrog. Denne handling **iagttages** med en målrettet opmærksomhed af barnet.*

*Skibet bliver **igen afprøvet** i akvariet, hvor det til børnenes glæde men også **undren** kan sejle.*

*Skibet udsættes nu for **forskellige prøvelser** i form af først små bølger, hvorefter det iagttages og senere med store bølger. En vis stolthed spores hos konstruktøren.*

*Efterfølgende ses en gruppe børn sejle med **flere skibe af en tilsvarende model** i grøften.”*

Sekvensen viser også:

- at børnenes har en evne til at finde og fokusere deres opmærksomhed på noget bestemt over et længere tidsforløb. Mogens Hansen definerer dette som koncentrationsevne

Liv, leg og læring i naturen

- at børnenes vedholdenhed giver dem mulighed for at hente erfaringer fra aktiviteten ind i det kognitive system

Børnene får gennem aktiviteten erfaring med og viden om.

- træns flydeevne
- forskellige former for skibe
- bølger
- mast og sejl
- at eksperimentere under kontrollerede forhold i et akvarium – naturvidenskabelig tænkning

Tolkning med bevægelsesmæssigt fokus.

De **bevægelsesorienterede** sekvenser er karakteriseret ved at der i den samme sekvens ses børn der parallelt øver sig, eksperimenterer og iagttager hinanden.

Børnenes kropslige aktiviteter i videosekvenserne er alle udløst og motiveret af skovens terræn beplantning og ”indretning”. I deres daglige færden i skoven udnytter de omgivelserne til at **øve** sig på at mestre grundlæggende kropslige færdigheder som balance og klatring og hop. Flere af videosekvenserne er klippet sammen af længerevarende optagelser, hvor børnene over lang tid øver sig på at mestre og forfine en bevægelse eller en færdighed. Børnene gentager og gentager, forfiner og udvikler deres kropslige kunnen. Sekvensen med balancebommen viser eksempler på, hvordan enkelte børns udvikler deres balanceevne i løbet af en længere periode.

Børnene **eksperimenterer** med nye måder at klatre op, ned og hen over grene, væltede træer og trærødder, de balancerer på en lærkestamme, som pædagogerne har bundet op mellem et par træer, så den fungerer som balancebom. De udnytter planker, der er blevet til overs efter bygningen af en shelter, til at konstruere deres egne legeredskaber i form af en vippe og et ”udspringsbræt”. En af videosekvenserne viser hvordan de større børn mestrer at holde balancen på en hjemmelavet vippe, snakke sammen, spise madpakker og justere, når vægtfordelingen ændrer sig, når et af børnene flytter sig – i sandhed et resultatet af en kropslig- sansemæssig læreproces.

Flere af videosekvenserne viser tydeligt at børnene fungerer som kropslige forbilleder for hinanden. De mindre børn **iagttager** de større børns aktiviteter, spejler og imiterer deres bevægelser og bliver på den måde inspireret til at øve sig på og eksperimentere med aktiviteter der videreudvikler deres kropslige færdigheder og muligheder.

Liv, leg og læring i naturen

Pædagogerne inspirerer og opmuntrer børnene, giver en hånd, eller hjælper børnene ved at fungere som modvægt eller ved at trække grene ned, der åbner for nye klatremuligheder.

Det sociale samvær i og omkring aktiviteterne, imellem børnene og mellem voksne og børn, er en vigtig inspirationskilde og motivationsfaktor til de kropslige læreprocesser.

Del konklusion.

Tolkningen af de udvalgte videosekvenser viser, at børnene dagligt, i mange korte sekvenser og over længere tid, aktivt er i fuld gang med danne sig et erfaringsbaseret billede af deres fysiske formåen og af omgivelser ved skov og strand.

Tolkningen viser, at læringen foregår i en social kontekst, hvor børnene iagttager hinandens aktiviteter, for selv senere at udføre dem, hvor børnene sammen undersøger naturen, hvor børnene sammen eksperimenterer med naturfænomener og hvor de sammen og parallelt øver sig og eksperimenterer med deres kropslige færdigheder. Pædagogerne fungerer i denne sammenhæng som inspiratorer, de udfordrer børnene, ved at tilbyde nye muligheder, de fungerer som hjælpere og tryghedsskabere og som formidlere af deres erfaringer med og viden om naturen.

Tolkningen viser også, at de naturorienterede sekvenser er karakteriserede af enten at være håndværksprægede aktiviteter, hvor børnene iagttager pædagogernes eller andre børns handlinger og hvor de selv øver sig i at benytte forskellige redskaber – kniv, lup mv. eller af aktiviteter, hvor naturen formidles af pædagogerne, og hvor børnene aktivt undersøger og eksperimenterer med forskellige naturfænomener. En enkelt af sekvenserne, hvor børnene udvikler deres egen skibsmodel viser, at børnene gennem systematiske eksperimenter og forsøg formår at udvikle et brugbart sejlskib.

Tolkningen viser, at de bevægelsesorienterede sekvenser er karakteriseret af, at børnene øver sig, eksperimenterer og iagttager hinanden. Flere af sekvenserne viser, at børn, der befinder sig på forskellige kropslige udviklings- og færdighedsniveauer deltager i den samme aktivitet. Nogle af børnene øver færdigheder, nogle iagttager andres handlinger medens andre eksperimenterer med nye muligheder.

Samlet viser videomaterialet, at børnene i skovbørnehaven gennem kropslige og sansemæssige lege og aktiviteter tilegner sig kropslige og sansemæssige erfaringer og udvikler deres kropslige

Liv, leg og læring i naturen

færdigheder. Herigennem danner de sig et erfaringsbaseret billede, dels af deres kropslige muligheder, dels af den omgivne natur og naturens love, som de i mange tilfælde er i stand til at sprogliggøre og handle på.

Metodeovervejelser.

Det valgte teoretiske udgangspunkt har gjort det nemt at holde fokus i optagelserne, i udvælgelsen og i klipningen af videosekvenserne. Det har samtidig medvirket til at synliggøre de mange daglige læreprocesser, der er i spil, når børnene befinder sig i skoven.

Med et fast læringsteoretisk udgangspunkt følger også risikoen for, at optagelser og valg af videosekvenser til tolkning bliver ensidigt og præget af fotografens tolkning af teorien og dermed udelukker andre væsentlige faktorer i børnenes læreprocesser i naturen. Dette har vi fra start været bevidste om, men det valgte fokus og dets udmøntning i klare parametre som det var muligt at observere fra sidelinien, har gjort det muligt at fastholde perspektivet i forhold til projektets målsætning. Vi har samtidig fundet metoden med et fast fokusområde både overskuelig og tidsbesparende, da den giver mulighed for en ensartet og systematisk tolkning af videosekvenserne. Det skal tilføjes, at de udvalgte videosekvenser sandsynligvis også vil kunne anvendes med et socialt fokusområde, idet vi i videosekvenserne ser eksempler på, at børn med særlige behov, viser nye positive handleformer.

Båndregistreringen viser også, at et socialt- eller et konfliktorienteret fokus ville kunne bearbejdes ud fra et antal optagelser.

Liv, leg og læring i naturen

Dokumentation af den daglige verbale og non verbale kommunikation mellem børn og voksne.

Formål.

Ideen med denne del af undersøgelsen er at indsamle data, der kan bruges til at beskrive den kommunikation, der foregår mellem voksne og børn i skovgrupperne. Undersøgelsen vil også tydeliggøre, om alle børn i skovgruppen har kommunikation med en eller flere voksne i løbet af de dage, hvor registreringerne forløber.

Baggrund.

Kommunikation, hvor den voksne viser en engageret interesse for noget ved at pege, pille og vejlede, og hvor barn og voksen taler sammen om oplevelsen, er med til at fastholde barnets fokus og opmærksomhed. Det, at børn på denne måde øver sig i at fastholde fokus for deres opmærksomhed, så de kan udvikle denne egenskab, har ifølge Mogens Hansen (2002) en afgørende betydning for børns evne til at lære noget. Denne tætte voksen/barn relation, 1:1 kommunikationerne, der siges at være fremtrædende for kommunikationen i naturbørnehaver, er central for børns udvikling af den viljestyrede opmærksomhed.

Et andet vigtigt element i intensiv kommunikation mellem barn og voksen er den anerkendelse af barnet, der ligger i denne kommunikationsform. En anerkendelse, som giver barnet selvværd. *Jeg er set – jeg er noget*. Det intensive forekommer ofte i den længerevarende kommunikation, men kan også være et centralt element, selv ved meget kort kommunikation. F. eks. hvor barnet får kortvarig øjenkontakt med en voksen, som non verbalt signalerer, - ”hvor er det godt, det du er i gang med”, eller hvor et kort tilråb fra en voksen motiverer barnet til at fortsætte en aktivitet.

En af de kvaliteter, som pædagogerne nævner som typisk for voksen/barn-kommunikationen i skovgrupperne er, at der er mange 1:1 relationer i form af mange intensive, specielt af længerevarende karakter i løbet af en dag. Det enkelte barns kommunikation med de voksne har intensiv karakter, både i den meget korte og den mere langvarige kommunikation.

Liv, leg og læring i naturen

Fordom eller fakta.

For at finde ud af om disse formodninger kan dokumenteres, iværksattes en systematisk indsamling af pædagogernes egne oplevelser af og udsagn om den daglige kommunikation i skovgruppen.

Undersøgelsen satte fokus på at afdække den voksen/barn kommunikation der foregår i hverdagen.

Det indsamlede materiale ligger til grund for den nedenstående analyse og efterfølgende tolkning.

Udvikling af og arbejdet med metoden.

Metoden blev udviklet i samarbejde med skovgruppens pædagoger. Da det var dem, som skulle anvende metoden i praksis, var det vigtigt, at de havde kendskab til metodens udformning og anvendelse, og at det dermed blev let for dem at bruge den også i det pædagogiske arbejde i fremtiden. Det ville med andre ord sikre, at metoden vil blive brugt og forankret i institutionens fremtidige pædagogiske arbejde.

Diskussioner af, hvad det vil sige at have kommunikation, og hvilke kommunikationsformer pædagogerne havde i løbet af en normal dag, var de centrale omdrejningspunkter for udarbejdelsen af det registreringsskema, som blev anvendt til undersøgelsen. Pædagogernes erfaringer med de forskellige former for kommunikation, som anvendes mellem børnene og de voksne i dagligdagen fik stor betydning for både valget af og definitionerne af de valgte kategorier.

Da børnene i skoven har mulighed for selv at organisere deres lege og aktiviteter, kan de i perioder være et stykke væk fra basen og de voksne. Derfor var også institutionen interesseret i at kunne registrere, om der var børn, som i det daglige mere eller mindre undgik kommunikation med de voksne.

For at registreringen ikke skulle forstyrre det daglige arbejde, blev det aftalt, at registreringen skulle finde sted ved dagens afslutning. Pædagogerne skulle udfylde registreringsskemaet efter hukommelsen. Deri kan ligge flere usikkerheder: Kan alle kommunikationer huskes? Kan kvaliteten af kommunikationen huskes præcist? Lægges der noget til? Trækkes der noget fra?

Liv, leg og læring i naturen

Det blev valgt at fokusere på seks forskellige kategorier af kommunikationer, som kort forklares i nedenstående skema.

Stikord	Kort beskrivelse
Intens kommunikation	Tæt følelsesmæssig/fysisk/intellektuel kommunikation eller fællesskab f.eks. at iagttage/undersøge noget sammen, eksperimentere, sidde sammen, for at småsnakke, ”hygge”, sende et anerkendende blik/ signal mv.
Spørgsmål	Barnet stiller spørgsmål om et eller andet, som det ønsker at tale med en voksen om/ få informationer/viden om.
Afviser	Afviser den voksnes kommunikation. Børnene i skovgruppen er i perioder optaget af deres egne lege, iagttagelser, undersøgelser, eksperimenter og øvelser. De kan derfor ønske at være lidt i fred for voksne med disse aktiviteter. De viser det bl.a. ved at afvise de voksne, enten verbalt eller ved at flytte legeaktiviteten væk fra det sted, hvor de voksne er, eller når de kommer hen for at deltage.
Søge hjælp (Sladre)	At fortælle de voksne, at nogle børn gør noget farligt/forbudt. Det kan indeholde elementer af stor omsorg og ansvarsfølelse for de andre børn at tilkalde de voksnes opmærksomhed, men det kan også være et ønske om at fange de voksnes opmærksomhed.
Besked	Informationer til et enkelt barn. F.eks.: ”spis lige”, ”hent lige”, ”husk lige”, knappe knapper ol.
Tilrettevisning	Irettesættelse og lignende kort mere negativt ladet kommunikation.

Ud over at registrere kvaliteten af kommunikationen, blev det registreret om den pågældende kommunikation var af kortere eller længere varighed. Der blev ikke fastsat tidsmæssig afgrænsning mellem henholdsvis kort og lang. Det blev derimod den enkelte pædagogs oplevelse af kommunikationens længde, der var afgørende. Der ligger dermed en kvalitativ og subjektiv vurdering i registreringen af længden af kommunikationerne.

Liv, leg og læring i naturen

Registrering.

Skovgruppernes voksne registrerede hver især, hvilken kommunikation, de havde med de enkelte børn i løbet af en dag. Der blev udfyldt et skema for hver dag i skoven. (Bilag 4.)

Registreringerne blev samlet i en oversigt. Oversigten viser, de kommunikationsformer den enkelte voksne anvender i den daglige kommunikation med børnene. For børnene blev der sat fokus på, hvilken kommunikation de havde med de forskellige voksne, og om der var børn, som slet ikke havde kommunikeret med de voksne.

Analyse og tolkning.

Der er registreret hver dag i løbet af en uge i to skovgrupper. Registreringerne blev for hver voksen optalte indenfor de forskellige kategorier af kommunikation.

Voksen-barn kommunikationen blev samlet således, at det blev synliggjort, hvilke kommunikationsformer der var de almindeligste, og hvilke der var mindst anvendte de enkelte dage. Endelig blev det undersøgt, om der enten kunne findes børn, som aktivt havde afvist de voksnes forsøg på kommunikation, eller om der var børn, som slet ikke havde kommunikation med de voksne i perioden.

Intensiv kommunikation.

Analyse af skemaerne viste, at der, for langt de fleste børns vedkommende, var tale om intensiv kommunikation, både korte og lange, med flere af de voksne dagligt. Ligeledes havde alle voksne intensive kontakter med børnegruppen i løbet af dagen. Der er flere registreringer af intens længere varende kommunikation og samvær mellem få børn og en enkelt voksen. I de situationer har børn og voksne typisk været fordybet i den samme aktivitet over meget lang tid måske endda hele dagen.

De forskellige voksne, havde i løbet af perioden forskellig kommunikation med børnene. Nogle voksne blev specielt brugt, når børnene ville spørge om noget, andre havde de mere langvarige intensive kommunikationer. Det ses tydeligt, at det enkelte barns kommunikation er rettet mod en bestemt voksen. Børnene havde længerevarende kommunikationer af kropslig- følelsesmæssig art og søgte ofte fællesskab med de samme voksne i løbet af perioden.

Liv, leg og læring i naturen

I skovgrupperne er kommunikationen mellem voksne og børn generel af intens karakter. Alle voksne har mange både korte og lange intensive kommunikationer med langt de fleste af børnene dagligt. Blandt skovgruppernes pædagoger er det, at have kommunikation til få børn en hel dag pædagogisk acceptabelt. Der er mulighed for at fordybe sig i aktiviteter med enkelte børn eller med en lille gruppe børn. Denne mulighed giver basis for fordybelse sig intensiv kommunikation af kropslig- sansemæssig og intellektuel karakter.

Af registreringerne fremgik det, at de enkelte voksne, nogle dage havde intense kropslige, følelsesmæssige kommunikationer eller undersøgelser og eksperimenter med en mindre gruppe børn langt det meste af dagen. Markeringerne i skemaet var uddybet med kommentarer f.eks. ”gik en lang tur med 5 børn”. Selv om der i skoven er mulighed for at en voksen i lang tid fordyber sig med ganske få børn, viser registreringerne, at alle de voksne i løbet af en uge opnår kommunikation med så godt som alle skovgruppens børn. (Bilag 5.)

Spørgsmål.

Skemaerne viser, at børnene stiller spørgsmål til bestemte voksne. Nogle voksne besvarer rigtig mange spørgsmål i løbet af dagen. Ikke alle de voksne oplever at de har denne rolle. Enkelte af de voksne, bliver der slet ikke stillet spørgsmål til. Det er sandsynligt, at en af de voksne ikke opfatter, at børnene stiller spørgsmål i de daglige dialoger, men mere oplever det som småsnak og samtale, og derfor ikke får markeret spørgsmålene i skemaet.

Afvisninger af de voksne.

I materialet ses det, at børnene meget sjældent afviser de voksne. I perioden er det forskellige børn der afviser de voksne, og de har kun afvist den voksnes kommunikation en enkelt gang hver.

Søger hjælp.

At hente hjælp for at henlede de voksnes opmærksomhed på, at nogle børn er ”på gale veje”, og har behov for de voksnes indgriben, ses sjældent i registreringerne. Det kan dog ses, at enkelte af børnene forholdsvis ofte søger hjælp hos de voksne. Det må formodes at disse børn vælger at fange de voksnes opmærksomhed på denne måde.

Liv, leg og læring i naturen

Besked.

I skovgrupperne bliver alle fællesinformationer givet ved dagens begyndelse af en af de voksne. Der er i begge grupper en voksen, der har denne kommunikation til børnegruppen. Derudover gives der mange individuelle beskeder og bemærkninger af besked karakter til alle børnene flere gange i løbet af perioden.

Tilrettevisninger.

Der var kun ganske enkelte gange, der var tale om tilrettevisninger af børnene. Ofte var der tale om en enkelt tilrettevisning af et enkelt barn i løbet af dagen. Kun i et enkelt skema, som beskriver kommunikation mellem børnene og en enkelt pædagog én dag, ses der mange tilrettevisninger af en lille gruppe børn.

Sammenfatning.

Intens kommunikation

Samlet kan det konstateres, at den intensive kommunikation var den almindeligste form for kommunikation i skovgruppen, idet der i løbet af perioden var registreret mange både korte og lange intensive kommunikationer mellem børn og voksne i alle skemaer. Nogle voksne havde mange intensive kommunikationer til alle børnene i deres gruppe i løbet af de enkelte dage. Enkelte voksne havde fortrinsvis kommunikation med få børn i løbet af de dage undersøgelsen forløb. Alle børnene havde kommunikation flere gange om dagen med forskellige voksne. Materialet viser, at der i dagligdagen opstår mange situationer, hvor voksne og børn har længerevarende intens samvær. Børnene bliver på denne måde støttet i deres evne til at fastholde fokus for deres viljestyrede opmærksomhed, hvilket er centralt for børnenes udvikling, som beskrevet i projektets teoretiske udgangspunkt.

Har alle børn kommunikation med voksne?

I den periode undersøgelsen forløb, havde de voksne dagligt kommunikation med flere af børnene hver dag.

Så godt som alle børn har tætte voksen relationer i perioden. Relationer, hvor den voksne viser en engageret interesse for barnets opmærksomhed og kropsligt- sansemæssige oplevelser, intens

Liv, leg og læring i naturen

kommunikation, hvor barn og voksen har 1:1 eller næsten 1:1 samvær, og dermed får lejlighed til at træne evnen til at fastholde fokus for den viljestyrede opmærksomhed.

Ganske få børn havde ikke kommunikation til alle gruppens voksne. I et enkelt tilfælde havde én af de voksne ikke haft kommunikation til to af børnene i hele ugen.

Af registreringerne ses det, at den overvejende del af børnene har gode og intensive kommunikationer med de voksne. Der ses dog også for enkelte børns vedkommende, at de ikke har haft nogen intens intensiv kommunikation med en eneste af de voksne i undersøgelsesperioden. Deres kommunikation var udelukkende af typerne tilrettevisning, besked og afvisning. Denne undersøgelse gav anledning til, at der blev sat særligt fokus på kommunikationen med specielt disse børn, med henblik på at bryde dette uheldige mønster. (Bilag 5.)

Anvendelse af metoden med henblik på det enkelte barns kommunikation.

At der blev sat fokus på kommunikationen mellem børnene og de voksne fik fra begyndelsen betydning for den daglige kommunikation.

Det at pædagogernes fokus blev rettet mod voksenkommunikationen og den betydning det kan have for børnenes oplevelse af at blive set/ anerkendt i løbet af dagligdagen betød, at pædagogerne blev mere opmærksomme på deres egen kommunikation til gruppens børn.

Den enkelte pædagog fik gennem registreringen en umiddelbar oplevelse af, hvilke børn han/hun havde særlige kommunikationer med i løbet af dagligdagen.

På længere sigt er det hensigten at institutionen med mellemrum tager denne registrering op, med henblik på, at konstatere:

- hvilken kommunikation det har med hver enkelt voksen,
- om den væsentlige kommunikation er af fordybende og udviklende art,
- om der skulle være børn, som f. eks udelukkende bliver tilrettevist, modtager beskeder mv.

Liv, leg og læring i naturen

Disse informationer har stor værdi for det pædagogiske personales arbejde i forhold til det enkelte barn. Informationerne kan danne baggrund for diskussioner af, om der er behov for at omorganisere det pædagogiske arbejde, om der er behov for ekstra opmærksomhed på kommunikationen med enkelte børn og på hvilken måde denne kommunikation skal være.

Analyseres skemaerne med fokus på det enkelte barn, kan det ses, hvor ofte det enkelte barn har intensive kommunikationer, stiller spørgsmål, bliver tilrettetvist mv. i løbet af både den enkelte dag og i løbet af en undersøgelsesperiode. Det vil kunne give pædagogerne mulighed for at få klarlagt, i hvor stor udstrækning et enkelt barn får mere eller mindre anerkendende voksenkommunikation i dagligdagen.

Metodeovervejelser.

Det pædagogiske personales udsagn om metoden.

- *Det er svært at rubricere sin kommunikation med børnene. Der er mange kommunikationer der falder uden for de valgte kategorier.*
- *Det er svært at huske, hvilke kommunikationer man har haft i dagens løb. De kommer ikke alle med.*
- *Registreringerne bliver nok mere fyldestgørende og troværdige, hvis det var en anden person der iagttager både børn og voksne.*

Selvregistreringen har helt klare mangler, som også pædagogerne peger på, men til trods herfor vurderer pædagogerne metoden, som overraskende brugbar til at danne et overblik af den daglige kommunikation.

Liv, leg og læring i naturen

En dag i skoven - set over skulderen på en voksen.

Dagsbeskrivelser:

For at afdække hvordan den enkelte pædagog ser, støtter, igangsætter eller deltager i børnenes læreprocesser og hvilke kontakter, aktiviteter og roller de indgår i, i løbet af en ganske almindelig dag i skoven, var det ønskeligt med en beskrivelse af en helt almindelig dag i skovbørnehaven, set med de voksnes øjne. Samtidig kunne dette supplere registreringerne af kommunikationen mellem børn og voksne i skovgrupperne med konkrete beskrivelser og eksempler. Pædagogerne gav på et møde udtryk for, at det ville være svært for dem at nå at skrive i løbet af dagen, og at de var bekymrede for, at meget ville gå tabt, hvis de skulle vente med at skrive logbog, til de kom hjem. Det blev derfor besluttet at projektkonsulenten, der for få år siden satte skovgruppen i gang og som inden dette projekts start, var en del af skovgruppens personale, skulle følge hver af de voksne gennem en hel dag. Pædagogerne var trygge ved, at det var en person, de kendte, der skulle kikke dem over skulderen – en person, der tilmed kender den daglige praksis og rutinerne i skovbørnehaven.

Ved at udarbejde en beskrivelse af hvilke aktiviteter den voksne igangsætter/deltager i, hvilke praktiske opgaver han/hun løser, og hvor mange børn der indgår i disse aktiviteter, blev det muligt at få et billede af de voksnes pædagogiske aktiviteter en "helt almindelig" dag i skoven.

Iagttagelserne er fokuseret på en enkelt voksens gøremål en hel dag, fra bussen kører fra institutionen, til børnene igen står på bussen i skoven.

Analyse og tolkning

Dagsbeskrivelserne er analyseret og tolket fra to forskellige perspektiver:

Der er gennemført en analyse, hvor der registreres udsagn, der afdækker de læreprocesser der foregår når børnene er sammen med en voksen i skovbørnehaven. Som analyseredskab benyttes de tidligere beskrevne parametre i forhold til læringssituationer.

Derefter analyseredes dagsbeskrivelserne med henblik på at afdække de voksnes roller i samværet med børnene, for at se på hvilken måde de voksne støtter og motiverer børnenes læring. De mange

Liv, leg og læring i naturen

roller og opgaver en pædagog har i det daglige arbejde blev samlet i fem overordnede grupper, defineret og beskrevet på følgende måde:

Praktisk:

At hjælpe børnene med at gøre noget de ikke kan gøre selv.

Feks. hjælpe børnene med at finde ting, tørre næser, sætte frugt frem, hugge brænde, tænde bål, sætte vanddunk op.

Overblik:

Vide hvor børnene er – hvad de er i gang med. Passe tiden – og sørge for at børnene spiser deres mad. Sikkerhed., f.eks om der er der nogle, der er på vej ned til bækken, om der snittes på den rigtige måde. Er der nogen af børnene der ”hænger” – blik for det enkelte barn/børnegruppens behov.

Motivere:

Inspirere børnene til kropslige- sansemæssige aktiviteter ved at være igangsætter, underviser, vejleder, interessere sig for hvad børnene laver, anerkende i krop og tale, rollemodel.

Fordybelse:

Være opmærksomt tilstede i samvær med et eller flere børn. Fordybelsesrollen omfatter både kropslige- sansemæssige aktiviteter (en slåskamp), undersøgelser af naturfænomener (en bænkebider) og følelsesmæssige kontakter (fortrolig samtale eller flette hår) aktiviteter, samtale, kropsligt og følelsesmæssigt – ofte over længere tid.

Omsorg:

Tage vare på det enkelte barn eller børnegruppen socialt og følelsesmæssigt. Have øje for barnets trivsel både i nuet og i et længere perspektiv. Stille sig til rådighed og være opsøgende i forhold til børnenes behov - passivt og aktivt. Eksempelvis fysisk kontakt, fortrolige samtaler og handling på børnenes behov.

På samme måde som observationerne af læringssituationer i skoven blev analyseret ved farvelægning, er dagsbeskrivelserne farvelagt i forhold til ovenstående kategorier. Efterfølgende er analyserne tolket og sammenfattet.

Liv, leg og læring i naturen

Eksempel på analyse og tolkning af dagsbeskrivelserne med fokus på den voksnes rolle.

Dagsbeskrivelse

Pædagog 1

Analyse med fokus på voksenrolle

Nedenstående farvekodning er anvendt:

Praktisk

Overblik

Motivere

Fordybelse

Omsorg

Dato: 12-5-2004.

Taskerne ved Dyreborg Skov/ strand.

1. I bussen snakkes der med børnene rundt om. De snakker om en Rapsmark- snuser ind og kan godt fornemme duften. Laver lidt grin med det, da et barn havde hørt det som Babsmark.
2. Pæd. pakker reb og snor sammen til at tage med op til en hule de begyndte på dagen før.
3. Starter på en lille pause
4. J kommer for at få hjælp til hulen. Pædagog 1. ”Jeg kommer lige om lidt”. Vi havde nogle informationer alle skulle høre.
5. 5 min efter kommer J igen. Pæd. går med og begynder at bygge hule sammen med 4 børn.
6. Pæd. holder øje med 2 drenge ved bækken. Snakker om ”regler” (2 piger faldt i dagen før og blev plaskvåde)
7. Pæd. bygger videre på hulen. Der snakkes hele tiden. Mest om hulen og hvordan grenene skal sættes.
8. Pæd. går med ud for at finde flere grene.
9. J vil selv skære snore af til at binde grenene fast med. Pæd. viser hende hvordan og holder øje med at det bliver gjort sikkert.
10. J og S smutter ned til drengene ved bækken.
11. Hulebyggeriet stopper (startede 10.10 – slutter 10.55)
12. J skal tisse. Pæd. hjælper.
13. De finder en frø der hopper væk, og en stor skovsnegl nogen har trådt på.
14. De leder efter flere dyr. 3 børn kommer til og er med.
15. De går hen til foderhytten – børnene klatrer op og hopper ned. Pæd. står og kigger opmuntrer.
16. Pæd. finder havre – giver det til børnene – snakker om det og de får lov til at smage.
17. Pæd. og børnene bliver enige i at gå en tur.
18. Turen varer fra 11.05 – 11.55.
19. De finder små snegle, snakker om dem.

Liv, leg og læring i naturen

20. Finder et kæmpe egetræ. Prøver om de kan nå rundt om det, ved at holde hinanden i hånden. Det kan de.
21. Får øje på et rådyr med ”horn”, som T siger.
22. Pæd. får øje på en slags strå, viser dem til børnene og fortæller at i gamle dage, brugte man dem som væger i petroleumlamper.
23. Alle løber ned af en skrænt.
24. Alle balancerede på store sten.
25. Tilbage igen er det madpakketid.
26. Pæd. hjælper L med en ny fagtesang.
27. Pæd. Historiefortælling.
28. Der pakkes sammen.
29. Pæd. hjælper O der skal på toilettet.
30. Går til bussen, tager toilettet frem. Sætter det om på siden af bussen, så han har ”udsigt”.
31. På vejen hjem i bussen, småsnakkes der igen. Vi finder en cacaoko.

Tolkning med fokus på voksenroller:

Dagsbeskrivelserne af 12.05.04 beskriver Pædagog 1's aktiviteter med børnene, fra institutionens bus om morgenen kører til Dyreborg strand/skov, til bussen er hjemme i institutionen igen. Pæd.1 er pædagog i Toftegårdens Børnehaves afdeling Saugstedgård tilknyttet skovgruppen.

Denne analyses fokus er, at vise hvilke voksenroller pæd.1 indgår i.

Ved at pæd. finder snor og reb frem til hulebyggeri og hjælper ved toiletbesøg, indgår hun i den **praktiske** rolle (3,12,29 og 30).

Imens pæd. bygger hule sammen med nogle børn, holder hun øje med 2 drenge, der løber ned mod en lille bæk. Hun husker dem på ”reglerne” om at færdes ved bækken og på den måde, går hun ind i **overblikserollen** (6).

Pæd. italesætter hulebyggeriet, hvor skal grenene stå, skal de bindes fast osv. På den måde **motiverer** hun børnene ved, at vise hun er 100 % tilstede og lader dem komme med gode ideer og forslag til hulens udformning (7).

Hun viser ligeledes, hvordan man håndterer en kniv, når man skal skære snore af på en forsvarlig måde (9). Ved foderhytten opmuntrer hun børnene til, at afprøve den udfordring det er, at hoppe et godt stykke ned (15), hun lader børnene få de sansemæssige oplevelse, ved at røre ved og smage på havren (16), hun videregiver sin kultur /viden, idet hun forklarer, hvordan man i ”gamle dage” brugte specielle strå som væger til lamper (22). Pæd. løber ned af skrænter og balancerer på sten sammen med børnene. På den måde viser hun sin anerkendelse, at hun også synes, dét de laver er sjovt. Begejstring smitter og **motiverer**.

Liv, leg og læring i naturen

Pæd. indgår i rollen som **fordybelsesperson** på flere måder. Hun er opmærksomt til stede i samtaler med børnene, hvor hun indrager sansemæssige oplevelser (1,2) hun bygger huler (5), finder dyr, insekter og undersøger disse sammen med børnene (13,14.19-21)

Ved at spørge O om, hvor han gerne vil have placeret toilettet, følge hans ønske om udsigt og hjælpe ham tilrette, går hun over i **omsorgsrollen**. (29 og 30).

Sammenfatning af tolkninger af voksenroller i skovgruppen.

I tolkningerne af dagsbeskrivelserne med fokus på de voksnes roller i skovgruppen, viser det sig tydeligt, at den rolle der er mest fremtrædende er fordybelsesrollen. Rollen, hvori den voksne er opmærksomt til stede i forskellige former for samvær med børnene, ses i samtaler med børnene, i kropslige aktiviteter, i iagttagelse/eksperimenterende lege eller studie af naturfænomener. De voksne har tiden til at blive/være sammen med børnene, indtil legen eller behovet for intens voksenkontakt er færdig. Alle 4 voksne har denne rolle. Undersøgelsen viser, at mændene har flest af de kropslige fordybelser, og kvinderne har flest af de ”stille” fordybelser, f.eks at studere naturfænomener eller at indgå i rolle- og fantasilege.

Den motiverende rolle er også en rolle, som bliver brugt meget. Alle 4 voksne bruger den i større eller mindre grad. De viser interesse for børnenes aktiviteter, opmuntrer og viser dem andre/nye muligheder, og støtter på den måde børnene i at videreudvikle deres lege og færdigheder.

For at få dagen i en skovgruppe til at være overskuelig, sikker, hyggelig og inspirerende, er der nogle praktiske ting, som skal ordnes eller være på plads. Det viser sig, at børnene ofte hjælper til med disse opgaver. De voksne formår, at gøre opgaverne spændende og givende, så børnene søger den voksne i aktiviteten. Aktiviteten bliver på den måde til en intens/fordybende kontakt (at hugge brænde, at være med til at hænge gyng op, slæbe brænde til bål osv.)

Rollen som overbliksperson bliver oftest brugt til at sørge for at sikkerheden er i orden, og at tidspunkter bliver overholdt. 3 ud af 4 voksne har denne rolle. Her er børnene passive.

Omsorgsrollen viser sig på to måder. Den ene måde er, at være der for barnet, hvis det har slået sig, eller på anden vis er ked af det. Den anden måde er at holde øje med børnegruppen og se, om der er

Liv, leg og læring i naturen

et eller flere børn, der har brug for, at en voksen hjælper/støtter/eller viser at barnet er værdsat/holdt af.

Ved at sammenholde dagsbeskrivelserne kan vi se, at de voksne i gruppen fordeler rollerne imellem sig og at alle roller er i brug på en tilfældig dag i skoven. De supplerer hinanden godt. Hvis en voksen har mange kropslige fordybelser, har en anden mange fordybelser, der har fokus på naturen, ved f.eks. at lede efter og undersøge insekter og dyr sammen med børnene. Hvis en af de voksne næsten ingen motiverende rolle har, har vedkommendes kollega mange og på den måde dækker pædagogerne samlet set børnenes behov for både intens kontakt og udvikling.

Eksempel på analyse og tolkning af dagsbeskrivelserne med fokus på læring.

Dagsbeskrivelse

Pædagog 1

Analyse med fokus på læring

Nedenstående farvekodning er anvendt

Iagttagelse

Undersøge

Eksperimentere

Øve/gentage

12-5-04.

Taskerne ved Dyreborg Skov strand.

1. I bussen snakkes der med børnene rundt om. De snakker om en Rapsmark- snuser ind og kan godt fornemme duften. Laver lidt grin med det, da et barn havde hørt det som Babsmark.
2. Pæd. pakker reb og snor sammen til at tage med op til en hule de begyndte på dagen før.
3. Starter på en lille pause.
4. J kommer for at få hjælp til hulen. Pæd.. ”Jeg kommer lige om lidt”. Vi havde nogle informationer alle skulle høre.
5. 5 min efter kommer J igen. Pæd. går med og begynder at bygge hule sammen med 4 børn.
6. Pæd. holder øje med 2 drenge ved bækken. Snakker om ”regler” (2 piger faldt i dagen før og blev plaskvåde)
7. Pæd.. bygger videre på hulen. Der snakkes hele tiden. Mest om hulen og hvordan grenene skal sættes.
8. Pæd. går med ud for at finde flere grene.
9. J vil selv skære snore af til at binde grenene fast med. Pæd. viser hende hvordan og holder øje med at det bliver gjort sikkert.

Liv, leg og læring i naturen

10. J og S smutter ned til drengene ved bækken.
11. Hulebyggeriet stopper (startede 10.10 – slutter 10.55)
12. J skal tisse. Pæd hjælper.
13. De finder en frø der hopper væk, og en stor skovsnegl nogen har trådt på.
14. De leder efter flere dyr. 3 børn kommer til og er med.
15. De går hen til foderhytten – børnene klatrer op og hopper ned. Pæd. står og kigger opmuntrer.
16. Pæd. finder havre – giver det til børnene – snakker om det og de får lov til at smage.
17. Pæd. og børnene bliver enige i at gå en tur.
18. Turen varer fra 11.05 – 11.55.
19. De finder små snegle, snakker om dem.
20. Finder et kæmpe egetræ. Prøver om de kan nå rundt om det, ved at holde hinanden i hånden. Det kan de.
21. Får øje på et rådyr med ”horn”, som T siger.
22. Pæd. får øje på en slags strå, viser dem til børnene og fortæller at i gamle dage, brugte man dem som væger i petroleumslamper.
23. Alle løber ned af en skrænt.
24. Alle balancerede på store sten.
25. Tilbage igen er det madpakketid.
26. Pæd. hjælper L med en ny fagtesang.
27. Historiefortælling.
28. Der pakkes sammen.
29. Pæd. hjælper O der skal på toilettet.
30. Pæd. går til bussen, tager toilettet frem. Sætter det om på siden af bussen, så han har ”udsigt”.
31. På vejen hjem i bussen, småsnakkes der igen. Vi finder en cacaoko

Tolkning:

Dagsbeskrivelserne af 12.05.04 beskriver pædagog 1's aktiviteter med børnene, fra institutionens bus om morgenen kører til Dyreborg strand/skov, til alle igen går til bussen for at køre hjem til institutionen. Pædagog 1 er pædagog i Toftegårdens Børnehaves afdeling Saugstedgård.

Denne analyses fokus er læringssituationer hvor pædagog 1 indgår i børnenes læreproces. Børnene iagttagelse naturfænomener (1,21,22). Pædagog 1 gør børnene opmærksom på dufte, dyr i skoven og planter som hun kender. Pædagog 1 retter børnenes opmærksomhed på ting i omgivelserne. Ved at børnene iagttagelse fænomenerne og hører pædagog 1's forklaringer og italesættelse af fænomenerne, dannes grundlag for deres forståelse og erkendelse af omverdenen. Pædagog 1 fungerer som positivt kropsligt forbillede (23,24). Ved at børnene iagttagelse pædagogen når hun løber og hopper, inspireres og motiveres de til at udfordre og afprøve deres

Liv, leg og læring i naturen

kropslige færdigheder. Børnene **undersøger** sammen med den voksne de dyr og planter de finder (13,14,16,19,20). Pædagog 1 er hele tiden i dialog med børnene i deres undersøgelser, stiller spørgsmål, der vækker børnenes nysgerrighed, får dem til at bruge deres sanser og motiverer dem til videre undersøgelser. I arbejdet med at bygge hule (5,7,8) **eksperimenterer** børnene, vejledt af pædagog1, med at konstruere en hule ved at sætte grenene på en bestemt måde. Børnene **øver** sig på konkrete færdigheder som at skære med dolk, klatre og synge sange med opmuntring, støtte og opbakning fra pædagogen (9,15,26).

Sammenfatning af tolkninger af læringssituationer sammen med en voksen.

Som analyseapparat er benyttet det tidligere beskrevne teoretiske grundlag og de antagelser om læring vi har redegjort for tidligere. I analysen af de fire dagsbeskrivelser er der set efter situationer, hvor læring gennem at iagttage, undersøge, eksperimentere og øve/gentage finder sted og hvor den voksne gennem sin deltagelse støtter børnenes læreprocesser.

I tolkningerne af de fire dagsbeskrivelser finder vi mange situationer, hvor børnene sammen med en voksen går på opdagelse, iagttager dyr, planter og naturfænomener. I dagsbeskrivelserne optræder der mange små ture rundt i området, ofte en mindre børnegruppe sammen med en voksen. Disse ture byder på mange muligheder for opdagelser og undersøgelser, og for tæt kontakt med en voksen.

Børnene undersøger deres omgivelser ved at vende og dreje ting og være i dialog med hinanden og en voksen. Ved at stille spørgsmål, vækker de voksne børnenes nysgerrighed og lyst til at fortsætte deres undersøgelser. Gennem kropslige- sansemæssige oplevelser og undersøgelser lærer børnene deres omverden at kende, de lærer at skelne ting og fænomener og får en forståelse af sammenhænge, både mellem konkrete fænomener som årstidernes skiften og vejrfænomener, men også lives store sammenhænge som liv og død.

I dagsbeskrivelserne ser vi børnene eksperimentere, når de bygger og konstruerer huler, huse til smådyr, og når de udforsker balance, vægt og tyngde på et balancebræt. I denne form for aktivitet støtter og motiverer de voksne typisk børnenes aktivitet ved at hjælpe og vejlede og ved at kikke forbi en gang imellem og vise interesse. Ved at bygge, konstruere og eksperimentere, får børnene mulighed for gennem kropslige erfaringer, at arbejde med de fysiske love og få erfaringer med brugen af naturens materialer. Samtidig får de mulighed for at afprøve deres færdigheder, erfaringer og omverdensforståelse i en ny sammenhæng.

Liv, leg og læring i naturen

I de fire dagsbeskrivelser øver /gentager børnene sig på konkrete færdigheder som f.eks at snitte med dolk, klatre og balancere. Disse færdigheder er en nødvendig forudsætning for at barnet kan udvikle sig gennem leg og samvær med andre børn og deltage i de aktiviteter der tilbydes i skovbørnehaven. ”Træning ” af disse færdigheder er typisk noget børnene selv opsøger eller beder om lov eller hjælp til. De voksne støtter børnene i disse øvelser ved at stille sig til rådighed som vejledere hjælpere og sørge for at barnets øvelser kan foregå på en sikker måde.

Pædagogerne vækker børnenes nysgerrighed, opfordrer dem til at sanse og stille spørgsmål og stiller sig til rådighed som hjælpere, rollemodeller og forbilleder, som børnene kan iagttage og efterligne. Samværet med de voksne fastholder og fokuserer på denne måde børnenes opmærksomhed og giver dem mulighed for fordybelse og læring.

Spørgeskema:

Som supplement til dagsbeskrivelse udarbejdedes et spørgeskema som pædagogen udfyldte ved hjemkomsten til institutionen samme dag, som han/hun var blevet kikket over skulderen i skoven.

Ønsket var at opsamle pædagogernes oplevelse, vurdering og erfaring med følgende temaer:

Hvad laver de voksne i skovbørnehaven?

Hvilke læringssituationer ser de voksne i skoven?

Hvordan tilrettelægger/indgår/støtter de voksne læringssituationer?

Disse temaer blev udarbejdet til et spørgeskema med følgende spørgsmål:

- Hvad begynder du på som det første når I kommer ud i skoven?
- Hvilken rolle synes du at du har i forhold til de andre voksne?
F.eks. overbliksperson – fordybelsesperson - praktisk person - konfliktløser – andet?
- Hvilken rolle synes du børnene tildeler dig??
F.eks. voksen legekammerat, forbillede, trøster, fortrolig, andet?
- Beskriv hvilke lege/aktiviteter du typisk indgår i /sætter i gang.
Med grupper af børn, med enkelte børn evt. sammen med kolleger
- Har du lagt mærke til nogle kropslige eller naturfaglige læringssituationer i dag i skoven?
Hvilke?
- Hvilke udviklingsmuligheder ønsker du i dit arbejde i skovgruppen?
Er der evt. muligheder der ikke udnyttes?

Liv, leg og læring i naturen

- Er der nogle aktiviteter du undlader at gå ind i? *Hvorfor? Manglende viden?*
Afhensyn til de voksnes arbejdsfordeling på basen? Andet?

Gennem besvarelserne af disse spørgsmål, kunne vi få en fornemmelse af, i hvor høj grad pædagogerne er bevidste om og opmærksomme på de læringsmuligheder, der er i denne form for pædagogisk dagtilbud og den betydning de voksnes roller og rollefordeling har på den udfordring, inspiration og motivation børnene tilbydes i dagligdagen.

Sammenfatning af pædagogernes udsagn i spørgeskemaundersøgelsen.

I det følgende trækkes væsentlige udsagn ud fra pædagogernes besvarelser af spørgeskemaet, idet der fokuserer på de voksnes roller og den kropslige sansemæssige læring i og om naturen.

Når pædagogerne bliver spurgt om, hvilke roller de synes, de har i forhold til de andre voksne, svarer de alle fire, at de ikke synes, de har faste roller, men at alle påtager sig alle roller: Praktisk, overblik, motivere, fordybelse og omsorg. Hvilken rolle de påtager sig afhænger ifølge spørgeskemaet, dels af hvad børnene finder på, dels hvem af de voksne der får en god ide. En enkelt siger, at de udfylder rollen som fordybelsespersoner på forskellig måde. De mandlige pædagoger nævner deres rolle som voksen legekammerat og boksebold i kropslige aktiviteter som en vigtig funktion, men mener også at børnene bruger dem i de tætte følelsesmæssige fordybelser som fortrolige og som omsorgspersoner.

På spørgsmål om hvilke roller børnene tildeler dem, svarer alle, at det kommer an på situationen. En nævner, at hun er bevidst om, at hun er forbillede og rollemodel og nævner også rollen som fortrolig og trøster, som en vigtig del af sit samvær med børnene.

På spørgsmålet om hvilke aktiviteter de typisk igangsætter eller indgår i, viser svarene, at de alle indgår i fordybelsesperioder, enten kropsligt, ved at undersøge eller gå på opdagelse i omgivelserne eller ved at indgå i tætte følelsesmæssige relationer. De igangsætter aktiviteter når børnene spørger dem om det, eller når de kan se at nogle børn har brug for at der sker noget.

Når pædagogerne blev spurgt om de havde lagt mærke til kropslige- sansemæssige læringssituationer eller læringssituationer om naturen, på denne dag i skoven, kunne alle nævne både kropslige – sansemæssige læringssituationer og læringssituationer om naturen, de enten havde observeret børnene være i gang med, eller som de selv havde igangsat, eller deltaget i. De nævner som eksempler på kropslig- sansemæssig læring, balancegang på træstammer, løb på bakker, eksperimenter med vinden, gå gennem det høje græs og vippe på en lægte, lagt over en stræstub. Som eksempler på den aktuelle dags læringssituationer om naturen nævner pædagogerne, at kikke

Liv, leg og læring i naturen

efter fugle, finde frøer, læse og tale om de dyr de har fundet og ”sammenlignende studier” af frøer i forskellige farver og størrelser.

Spørgeskemaerne viser således, at de voksne i skovbørnehaven er opmærksomme på de læringssituationer der spontant opstår på grund af omgivelserne eller som bliver igangsat af børn eller voksne. Pædagogerne giver samtidig udtryk for, det faktum, at de gennem projektet er sat fokus på læringssituationer, at de er begyndt at lægge mærke til disse situationer, og ikke mindst, at de er begyndt at benytte læringsbegrebet i beskrivelsen af situationer, de før ville have betegnet som pædagogisk samvær med børnene, eller stimulering af børnenes udvikling.

I forhold til udviklingsmuligheder i det pædagogiske arbejde i skoven siger pædagogerne samstemmende, at de gerne vil have mere konkret viden om naturen og have inspiration til aktiviteter med børnene. Det gælder både kropslige - sansemæssige aktiviteter og aktiviteter, der kan udvikle børnenes kognitive viden om naturen.

Sammenligning af undersøgelsens resultater

Når man sammenholder resultatet af bearbejdningerne af dagsbeskrivelserne, med besvarelserne af spørgeskemaerne, for at se om tolkningen af de fire ”øjebliksbilleder” stemmer overens med pædagogernes egen oplevelse og vurdering af det pædagogiske arbejde i skoven, dannes et billede af en gruppe pædagoger, der er meget bevidste om deres roller og disse rollers betydning for børnenes læreprocesser og deres generelle trivsel. Ingen af de fire voksne føler at de har en fast rolle, men at de skifter rolle efter det behov der opstår i gruppen.

Der er god overensstemmelse imellem de roller, analyserne af dagsbeskrivelserne viser, og det personen selv beskriver i spørgeskemaet. En skriver, at de voksne ikke udfylder rollerne på samme måde f.eks. kan indholdet i fordybelsessituationerne vægtes forskelligt fra person til person. Dette fremgår også når man sammenholder dagsbeskrivelserne fra de fire personer.

Alle voksenrollerne tilgodeses i det daglige, uden at det er aftalt i forvejen, hvem der gør hvad. Alle giver udtryk for, at de ved at være opmærksomme på, hvad de andre voksne er i gang med, og hvad børnene har brug for, vælger roller så de supplerer hinanden godt.

Når fokus er på læringssituationer, er der på samme måde meget god overensstemmelse mellem det analyserne af dagsbeskrivelserne viser og det de voksne beskriver i spørgeskemaet. De voksne er meget opmærksomme på de mange læringsmuligheder, der er i skoven og støtter børnenes læring

Liv, leg og læring i naturen

ved at gribe situationer, understøtte og udfordre børnenes lyst til iagttagelse, undersøgelse, til at eksperimentere og at gentage/øve sig. Dette gøres forskelligt fra person til person og fra dag til dag. En af de voksne er på den beskrevne dag mest optaget af at vække børnenes nysgerrighed til at iagttage naturfænomenerne omkring sig, mens en anden på den beskrevne dag, sammen med en gruppe børn er fordybet i kropslige- sansemæssige eksperimenter med vinden, - hvordan man nemmest kan gå gennem det høje græs, hoppe på 1. ben og gå baglæns over en smal bro.

Samlet må vi konstatere, at der er overensstemmelse imellem personalets beskrivelse af de roller de påtager sig, hvordan de bruger sig selv/ bliver brugt, hvilke læringssituationer de oplever og indgår i og det der kan observeres i dagligdagen.

Børns spørgsmål til oplevelser og erfaringer fra skoven.

Når børn er opmærksomme på forskellige naturfænomener vil de ofte tale med andre børn og med de voksne om det, der optager dem. De vil stille spørgsmål for at udvide deres viden om det, de har fundet. De vil stille spørgsmål til hinanden og til de voksne.

De spørgsmål børn stiller kan vise, hvad barnet er optaget af, og hvad det har af erfaringer, hvad det ved og viser, hvad det er interesseret i at vide mere om.

De spørgsmål børn stiller, fortæller en hel del om barnets indre verdensbillede. Børn spørger som regel ikke om noget, de ikke ved noget som helst om i forvejen. Spørgsmålene viser, hvor barnets interesse er fokuseret.

Lamprecht, L; Mohr Markmann, S og Tybjerg, F (2003) har med baggrund i Leicht Madsen, B (1989) og Illeris (2001) beskrevet følgende grundtyper af spørgsmål:

- Informationsspørgsmål opstår, når barnet er helt på bar bund og har brug for at få et videnshul fyldt ud. Barnet skal opbygge erfaringer og viden om et helt nyt område. Der skal dannes en helt ny struktur. Denne type spørgsmål kan med læringstermer kaldes **kumulative spørgsmål**.
- Forklaringsspørgsmål forudsætter, at børnene i forvejen har en basisviden. Barnet har en formodning om et årsags – virkningsforhold, men har behov for at udbygge denne viden. Denne type af spørgsmål kaldes med læringstermer **assimilative spørgsmål**.

Liv, leg og læring i naturen

- Begrundelsesspørgsmål, viser børns spørgsmål om hele spekteret af vaner og regler og som implicerer at børnene har en basisviden om regler og vaner. Disse spørgsmål kan betragtes som **assimilative spørgsmål**.
- Erkendelsesspørgsmål opstår, når børn oplever noget, der ikke passer med de erfaringer og den viden de allerede har. Der er opstået konflikt mellem det kendte og den nye erfaring. At indarbejde de nye erfaringer og få dem omsat til erkendelse og viden vil kræve en omorganisering af barnets eksisterende vidensstrukturer. Denne type spørgsmål kan med læringstermer kaldes **akkommodative spørgsmål**.
- Motivationsspørgsmål, der i det væsentligste angår børns spørgsmål om menneskers handlinger, hensigter og hændelser og dermed primært omhandler barnets følelsesmæssige og sociale liv. Denne type af spørgsmål indgår som en væsentlig del af børns sociale liv og fællesskab.

Ved at betragte børns spørgsmål ud fra læringsteoretiske tilgange til de kognitive processer, kan antallet af spørgsmålstyper reduceres til 3, nemlig de kumulative spørgsmål, de assimilative spørgsmål og de akkommodative spørgsmål som de typer, der har interesse i forbindelse med kropslig- samsemæssig læring.

En oversigt over hvilke spørgsmålstyper børn stiller, vil i kraft af fordelingen kunne vise, om børnegruppen er helt uvidende – overvægt af kumulative spørgsmål, som det ene yderpunkt, eller om de har mange erfaringer/ er meget vidende – overvægt af akkommodative spørgsmål, som det andet yderpunkt, i dette tilfælde i forhold til sansemæssige oplevelser af deres omverden.

Eksempler på børns spørgsmål:

Kumulative:

Hvad er det for en?

Hvad hedder den?

Er den blød?

Hvem synger sådan?

Hvad kan fisk bedst lide?

Hvad er en hjerne?

Hvad er sne?

Liv, leg og læring i naturen

Assimilative:

Hvorfor er det frostvejr?
Kan et egern hoppe?
Hvor er myrerne henne?
Hvorfor er frøen død?
Hvor kommer lortet ud?
Hvad er det for en kogle?
Hvorfor falder bladene af træerne?
Hvorfor blæser det?
Hvorfor kan jeg ikke lave snebolde af sneen?

Akkommodative:

Har kattekillinger ingen øjne?
Hvorfor har den her muldvarp pigge? (det har nok været et pindsvin)
Hvorfor er det is, så vand og så is igen?
Hvorfor går isen ikke i stykker?
Hvorfor er der sæbe på bølgerne?

Børn, der er ude i naturen vil i deres dagligdag ofte møde noget de ikke kender, ikke helt er fortrolige med. De vil opleve årstidsvariationer og klimatiske ændringer, som får indflydelse på de oplevelser de får. Deres oplevelser, som er læreprocesser af kropslig, sansemæssig karakter, vil i en vis udstrækning manifestere sig som reflektiv viden, en viden, der udvikles gennem italesættelse og mundtlig kommunikation, bl.a. gennem spørgsmål og svar.

Børnene vil i det daglige møde med naturen og naturfænomener stille en række spørgsmål. De vil stille spørgsmål, hvis de får erfaringer med, at de voksne lytter og anerkender de spørgsmål de stiller, ved at besvare dem på det niveau, der er børnenes.

Ikke alle spørgsmål kræver et biologisk korrekt svar. I mange tilfælde vil et modspørgsmål langt bedre kunne give barnet de sansemæssige erfaringer, som indeholder svaret. Hvis et barn ved mødet med et ukendt dyr f.eks spørger: ”Er den blød?”, vil det bedste svar være, at opfordre barnet til selv at føle efter. Eventuelt kan den voksne vise, hvordan man skal håndtere dyret.

Liv, leg og læring i naturen

Det er igennem iagttagelser, undersøgelser og eksperimenter af kropslig- sansemæssig karakter og italesættelse, at de erfaringsbaserede svar opnås. Derigennem opstår både den sansemæssige og refleksive erkendelse.

Samtidigt vil dialogen med de voksne kunne sætte flere undersøgelser og eksperimenter af kropslig- sansemæssig karakter i gang. Det er centralt at børnene har mulighed for at have 1:1 (1:få) kontakt med voksne, for at blive inspireret til yderligere/ flere undersøgelser og eksperimenter. Den pædagogik som anvendes i skovgrupperne viser sig at være meget befordrende for dette.

Naturens rummelighed.

Toftegårdens Børnehave startede i foråret 2000 op med ”udegrupper”. Disse udegrupper bestod af 8 børn fra 3 forskellige stuer og 3 voksne. Udegrupperne tog hver dag i en uge af gangen ud til en nærliggende skov, hvor de opholdt sig 4 timer. Udegrupperne blev primært etableret pga. mange børn på stuerne – men det viste sig hurtigt, at være så stor en succes, at institutionen besluttede at oprette en permanent skovgruppe. Denne skovgruppe blev et tilbud til forældrene, som så kunne vælge, at deres barn skulle gå i denne gruppe. Det viste sig også, at børn med særlige behov, børn som ikke havde det nemt hjemme i institutionen pga. mange daglige konflikter, fik en bedre dag med færre konflikter, når de var med i udegrupperne.

Pga. erfaringer fra udegrupperne blev forældre til børn med særlige behov anbefalet, at melde deres børn ind i skovgruppen, da den startede i 2001.

Det drejede sig om børn med motoriske vanskeligheder, børn med dysfunktioner, børn med damp og børn der havde problemer med sociale relationer.

I de 3 år skovgruppen har eksisteret, har spørgsmålet været: ”Hvad er det, der sker, når børnene opholder sig 4-5 timer, hver dag i naturen?” ”Hvad spiller ind?” ”Er det naturens rummelighed, pædagogernes rolle, strukturen på dagen eller et samspil af alle 3 dele?”

Liv, leg og læring i naturen

Uderummets særlige kvaliteter:

I skoven er der passer af plads. Der er ingen vægge, der forhindrer en i at gå sin vej, der er små nicher til mange forskellige slags lege. Det er ok at være en dreng, der har brug for at lege batman eller en dinosaur, larmen høres ikke så meget ude i skoven, det er også i orden at løbe rigtig hurtigt, man vælter jo ikke nogen, man kan svinge sig i svingtovene, lege slåskampe. Man kommer ikke til skade ved at tumle sig på en skovbund – det er ikke forkert at være vild. Skovens rummelighed og dagens rytme giver mulighed for, at man kan lege sin leg helt færdig i ro og fred og flette madpakkespisning ind i legen, hvis man har lyst til det, eller spise sammen med bedstevennen i skjul for de andre. I skoven er de voksne hele tiden til rådighed og de har tid til at lytte til én, til man er færdig med at tale eller lege. De voksne er indenfor se - afstand, uden de overvåger børnene og deres leg, men de kan se, hvis et barn har brug for støtte, og børnene kan altid se en voksen. De voksne er til stede, de skal ikke lige aftale møder, kopiere ting eller tale i telefon, de har mulighed for at være der 100% .

Børn med særlige behov

Børn der har haft motoriske vanskeligheder, dysfunktioner eller damp, har fået sat skub i deres udvikling ved at opholde sig i skoven.

Et barn som fik diagnosen svær damp, havde en hverdag hjemme i institutionen der var fyldt med konflikter og frustrationer.

Da skovgruppen begyndte, blev det anbefalet af pædagogerne, at barnet skulle starte i denne gruppe. I skoven kunne barnet selv bestemme hvor meget og med hvor mange, det skulle have kontakt i løbet af dagen. I perioder havde barnet brug for at bevæge sig på afstand af gruppen, for kun at have ganske få sociale kontakter, og i andre perioder havde det brug for mange og lange kontakter med børn og voksne. Når barnet havde overskud til at indgå i lege med de andre børn, var der også mulighed for det. Disse forskellige behov for at kunne vælge sociale kontakter til og fra kunne tilgodeses i skoven. Barnet fik en hverdag fyldt med gode oplevelser og sejre, da det viste sig, at det var eminent dygtig til at klatre, hvilket affødte at han fik gode sociale relationer til flere af de andre børn. Barnet fik, ved at mestre noget, kropsligt status i børnegruppen. Det gav ham adgang til sociale legefællesskaber

Liv, leg og læring i naturen

Skovbunden er uforudsigelig, den er bakket, der er huller, og brombærranker man kan falde i, der er lette klatretræer, svære klatretræer og grene man kan holde balancen på eller vippe på, der er skrænter, man kan rulle eller løbe ned ad. Der er meget plads og legen kan uhindret flytte sig fra sted til sted. Skoven er fyldt med positive muligheder for at kunne udvikle de motoriske færdigheder på alle niveauer. Udover at motorikken bliver styrket, styrker det også barnets selvværd, da barnet vælger et niveau, hvor det oplever sejre i stedet for nederlag.

Når barnet f.eks. mestrer et let klatretræ, går det omgående i gang med et, der er sværere.

For at konkretisere emnet om børn med særlige behov yderligere, har vi valgt at sætte fokus på et enkelt barn, som af pædagogiske grunde fik en plads i skovgruppen. Barnet har gået 2,5 år på en almindelig stue i institutionen og har i denne periode haft tilknyttet en ”pædagogisk flyver” pga. barnets problemer med at etablere sociale relationer til de øvrige børn.

Det havde vist sig, at barnet havde færre konflikter, når det besøgte skovgruppen, og det blev derfor besluttet at barnet permanent skulle gå i denne gruppe.

Skovgruppens personale beskriver i et interview barnets dag i skoven på følgende måde:

Om morgenen i institutionen inden bussen kører og om eftermiddagen, når vi kommer hjem fra skoven, har barnet stadig konflikter. Hvorimod der ude i skoven er flere dage, hvor barnet har ingen eller få konflikter.

Konflikterne opstår fortsat i de samme situationer: ”Ejerskab” af legetøj, men også af at være i tæt kontakt med de andre børn eller med de voksne, f.eks. at stå i kø og vente, at have musik eller at deltage i samlinger.

Barnet har i løbet af de 3 måneder i skoven udviklet forskellige strategier til at undgå at komme i disse situationer og til at løse en del af konflikterne selv. I skoven bruger det skovens rummelighed til at komme på afstand af de andre, indtil det er klar til at være sammen med de andre igen. Barnet forsøger, at snakke sig ud af konflikter ved at komme med gode forslag så som: ”Hvis nu jeg stiller mig her, så bliver det bedre” eller ”hvis jeg gør sådan, så bliver det nok godt”, det tyr også til at klovne lidt en gang i mellem, for at lede opmærksomheden over på noget andet. I situationer hvor barnet skal have tæt kontakt til de andre børn, vælger det f.eks. at stå bagerst i køen eller beder en voksen om at holde sig i hånden.

Barnet leger godt med 2 andre drenge i skovgruppen og har et anstrengt venskab med et barn, med samme vanskeligheder som sig selv. De søger hinanden, men det går ofte galt.

Liv, leg og læring i naturen

Barnet har i skovgruppen fået en hverdag, hvor det er med i leg, og hvor der er langt færre konflikter

Når skovgruppen er hjemme i institutionen forsøger barnet at fravælge ”kravsituationer” ved at gå ud på legepladsen, efter aftale med pædagogerne. Hjemme skal barnet stadig have hjælp af en voksen til konfliktløsning.

Sammenfatning.

Efter barnet kom i skovgruppen er det begyndt at være i stand til at finde strategier til, at komme ud af en opstået konflikt. Det har også fundet ud af, hvad det er for situationer, hvor det kommer i konflikter. Disse situationer forsøger barnet nu at undgå eller afhjælpe ved f.eks. at holde en voksen i hånden eller stå bagerst i en kø.

Barnet har fået en børnehavedag, hvor det har langt færre konflikter og det kan nu indgå i leg med andre børn i længere perioder, det er også blevet bedre til at afgive legeredskaber til andre børn.

Samspeilet mellem

- strukturen på dagen
- naturens rummelighed og ro (her er mulighed for plads til at kunne lege i fred i store eller små grupper, at kunne gå væk fra en evt. konflikt), og
- skovgruppens pædagogiske praksis (mange af børnene leger i smågrupper forskellige steder ved basen) giver pædagogerne tid til de børn, der har særligt brug for omsorg, eller motivation til at iagttage og undersøge. Der er næsten ingen konflikter eller regler og det er sjældent nødvendigt at irettesætte børnene. Pædagogerne er til stede hele tiden, der ikke er ingen telefoner der ringer, der er ingen møder eller praktiske opgaver og lign. i den periode af dagen, der tilbringes i skoven)

har givet dette barn og andre børn med særlige behov, en bedre dag i børnehaven og derved får de mulighed for en bedre udvikling og et større selvværd. En udvikling der gør barnet i stand til at deltage i læreprocesser sammen med andre børn og voksne.

Liv, leg og læring i naturen

Samlet konklusion.

Projektets enkelte undersøgelser af

- børnenes kropslige og sansemæssige læring i de nedskrevne og videofilmede observationer,
- pædagoger og børns relationer i forbindelse med børnenes læreprocesser,
- dagligdagen i skoven for almindelige børn, børn med særlige behov og for pædagoger,

giver tilsammen et alsidigt billede af naturen, som et betydningsfuldt rum for kropslige og sansemæssige læreprocesser. Projektets teoribasering betød, at der som analyseredskab og tolkningsgrundlag i de skrevne observationer og videoobservationerne blev valgt at fokusere på børnenes **iagttagelse** af andre børn og voksnes aktiviteter og naturens fænomener, deres **undersøgelser** af omgivelsernes muligheder, børnenes **eksperimenter** med såvel de kropslige udfordringer, som fænomenerne i naturen, samt gentagelser og **øvelser** for at mestre kropslige færdigheder og tidligere eksperimenter, for på denne måde at tilegne sig erfaringer og erfaringsbaseret viden.

Det samlede observationsmateriale påviser et stort antal af disse fire parametre.

Et gennemgående træk i de nedskrevne observationer er, at børnene i skoven er i konstant aktivitet. De mindste børn bruger meget tid på helt basale kropslige færdigheder som at klatre og holde balancen på en stub eller en balancebom. De iagttager de større børns aktiviteter for på den måde at forberede sig og blive inspirerede til at tage det næste skridt. De finder dyr og planter, undersøger dem og bliver, gennem gentagelse, i stand til at skelne og håndtere de ting de finder. Det tager for nogle børn lang tid og kræver mange tilløb og megen øvelse, at turde tage et lille kryb op i hånden. De lidt ældre børn øver sig ved at gentage tidligere eksperimenter og udfordrer deres kunnen og viden gennem nye iagttagelser, undersøgelser og eksperimenter.

Gennem kropslige- sansemæssige oplevelser og undersøgelser lærer børnene deres omverden at kende, de lærer at skelne ting og fænomener og får en forståelse af sammenhænge, både mellem konkrete fænomener som årstidernes skiften og vejrfænomener, men også de store sammenhænge som liv og død.

Liv, leg og læring i naturen

De skrevne og de videodokumenterede observationer viser samstemmende, at børnene i skovbørnehaven gennem kropslige og sansemæssige læreprocesser får erfaringer og udvikler deres kropslige færdigheder, samtidig med at de danner sig et erfaringsbaseret billede af den omgivne natur og naturens love. Denne erfaringsbaserede viden og erfaring vil dels lejre sig som tavs kropslig viden, der vil udtrykkes i handling, dels som refleksiv viden, der vil kunne sprogliggøres og afføde nye spørgsmål og fortællinger.

Tilsvarende dokumenterer analysen af dagsbeskrivelserne med fokus på læringssituationer, at der i løbet af en dag findes mange eksempler på situationer, hvor læring gennem at iagttage, undersøge, eksperimentere og øve/gentage finder sted og hvor den voksne gennem sin aktive deltagelse støtter børnenes læreprocesser. Indsamling af børnenes spørgsmål afdækker denne sprogliggørelse af børnenes refleksive viden.

Videosekvenser og observationer dokumenterer, at børns erobring af omverdenen foregår i en social kontekst med aktive og kompetente pædagoger.

Afdækning af den kvalitative kommunikation imellem børn og pædagoger viser, at børnene i skoven, dagligt har gode muligheder for intensiv kommunikation med en voksen. Pædagogerne får på denne måde mulighed for, gennem intens samvær at rette børnenes opmærksomhed mod områder, der kan supplere deres spontane og impulsive erfaringsdannelse, på en måde, så barnet føler sig trygt og bliver set.

Det dokumenteres i flere af de nedskrevne observationer af et dagsforløb i skoven, at samspillet mellem børn og pædagoger både forløber over lang tid, men også med ro og intensitet. I de videofilmede sekvenser er det særlig tydeligt i ”skibsprojektet”, hvor pædagogen indgår og kvalificerer børnenes udvikling af design af en skibsmodel.

Pædagogernes observationer og udsagn viser, at de børn med særlige behov, der indgår i skovgruppen, socialt og læringsmæssigt klarer sig på lige fod med de andre børn i skoven. Dette bekræfter at naturens rum giver denne gruppe børn nye muligheder for udvikling og samvær.

På baggrund af det samlede undersøgelsesmateriale kan det konkluderes, at børnene i skovbørnehaven, dagligt og gennem hele året, aktivt indgår i kropslige og sansemæssige læreprocesser ved skov og strand, og at børnene konstant med stor energi og interesse tager imod de

Liv, leg og læring i naturen

udfordringer omgivelserne og pædagogerne tilbyder. Børnene har dermed kvalificerede/optimale betingelser for, at lære om sig selv og deres omverden.

Hvis læringsparathed defineres som børns parathed til, aktivt og konstruktivt gennem iagttagelse, undersøgelse, eksperimenter og gentagelser, i samspil med andre børn og voksne, at deltage i kropslige og sansemæssige læreprocesser, kan børnene i skovgruppen i høj grad karakteriseres som læringsparate.

Det at der er blevet sat fokus på læring, dels ved at projektkonsulenterne gennem kursusaktivitet og gennem diskussioner om metoder og metodeudvikling og dels ved at pædagogerne har indsamlet data til undersøgelsen, har betydet, at pædagogerne i løbet af projektperioden er blevet opmærksomme på de læringssituationer, som er en del af institutionens dagligdag i skoven.

En række af de registreringsmetoder, der har været anvendt til at dokumentere pædagogernes forståelse af og udsagn om kvaliteterne i den daglige pædagogiske praksis, er blevet et udviklingsredskab for hele institutionen. De anvendte metoder kan anvendes enkeltvis eller i kombination til at afdække forskellige fokusområder i institutionerne.

Metoderne vil kunne benyttes til at skabe overblik over sammenhænge mellem de pædagogiske ideer, intentioner og til at kunne beskrive den læring, der foregår i den daglige pædagogiske praksis.

Grundlaget for at arbejde med pædagogiske læreplaner kan således, ved hjælp af de fremlagte metoder kvalificeres, nuanceres og dokumenteres.

Liv, leg og læring i naturen

Anvendt litteratur.

Grahn, P; et al. 2000. *Børns udeleg*. Forlaget Børn og Unge.

Hangaard Rasmussen, T. 1996. *Kroppens Filosof – Maurice Merleau – Ponty*. Semi – forlaget.

Hansen, M. 2000. *Krop og læring I*: UVM's tidsskrift Uddannelse 6/2000.

Hansen, M. 2002. *Børns opmærksomhed*: Gyldendal.

Hedegaard, M. 1984. *Interaktionsbaseret beskrivelse af småbørn og børnehaveklassebørn i deres dagligdag*. Psykologisk institut, Århus universitet.

Illeris, K. 2001. *Læring*: Roskilde Universitetsforlag/ Samfundslitteratur.

Kaplan Stephen. 1991. *Parker för framtiden: Ett psykologiskt perspektiv*. I Framtidens parker. Stad & Land nr.91/1991 Movium – Sveriges lantbruksuniversitet – Alnarp.

Kaplan, R & Kaplan, S. 1989. *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge University Press. Cambridge. Refereret fra ”*Leker I Skog ger barn identitet*”. Grahn P.(1997). Skog & Forskning nr. 1/97.

Knoop H.H. 2002. *Leg * Læring & kreativitet*. Aschehoug.

Knoop H. H. og Andersen, P. Ø.2000. *Børns liv og læreprocesser i det moderne samfund* Billesøe og Baltzer.

Lamprecht, L. m.fl. 2003. *Projekt udeleg*: Rapport til Friluftsrådet.

Launsøe & Rieper. 2000. *Forskning om og med mennesker*.

Leicht Madsen, B. 1988. *Børn, dyr & natur*. Forlaget Børn & Unge.

Liv, leg og læring i naturen

Learning Lab Denmark. 2002. *Sølv og Guldguide Projektbeskrivelse*. (Bilag til ansøgningsdokumenter) LLD.

Markmann Mohr, S. 2003. "*Rødderne i skoven*" I: Tidsskriftet "Skoven" nr.4. Dansk Skovforening. Nov.2003.

Merleau-Ponty, M. 1994. *Kroppens fænomenologi* Det lille forlag.

Moser, T. 2003. *Kroppens og bevægelsens betydning for børn i daginstitution* Sølvguiden 2003.

Nudansk ordbog. 1999. Gyldendal.

Rønholdt, H. et. Al. 2003. *Video i pædagogisk forskning - krop og udtryk i bevægelse*. Forlaget Hovedland.

Stelter, R. 2002. *Kropskompetence I: Det nationale kompetenceregnskab*
<http://pub.uvm.dk/2002/nkr/dokumentationsrapport/3.html>.

Liv, leg og læring i naturen

Bilagsdel.

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 1/1

Bilag. 1.

Tolkning af 10 observationer

Tolkning af observation nr.5:

Det dominerende fokus i observation nr. 5 er den kropslige aktivitet. Observationen varer 28 minutter.

Barnet, en dreng, er på observationstidspunktet netop fyldt 5 år og er valgt tilfældigt. Aktiviteten er inspireret af omgivelserne. Det er første gang denne børnegruppe er i skoven. Barnet er i gang med at klatre i et lille træ. Han er alene.

Observationen beskriver at barnet **øver sig** på at klatre op og ned i træet: 7,11-13,17-22 og at barnet **eksperimenterer**: 2-5,8-10,14,23-24 med nye måder at klatre og bevæge sig rundt i træet på. Han gentager, klatrer op og ned 6 gange, forskellige steder i træet. Han eksperimenterer med at hænge i armene, vippe på grenene, dreje rundt og hoppe ned.

Barnet griner og konkluderer selv: ”Nu har jeg lært at klatre i træer”:18

Barnet er i ca. en halv time optaget af at lære at mestre den udfordring det er at klatre og oplever selv at det lykkes for ham at lære noget nyt.

Sammenfattende tolkes, at der i observationen er foregået en kropslig sansemæssig læring gennem at barnet gentager og øve sig og eksperimenterer med forskellige kropslige løsningsmuligheder.

Tolkning af observation nr. 6:

Det dominerende fokus i observation nr.6 er læringen i og om naturen. Observationen varer i 45 minutter.

Barnet, en dreng på 4,3 år er valgt tilfældigt. Han er sammen med en anden dreng.

Aktiviteten igangsættes af omgivelserne. De 2 børn **iagttager** naturfænomenerne 3, **undersøger**: 8,9,16,17,18 og **eksperimenterer**: 4,6,13,14,18 med at grave på forskellige måder. De to børns kommunikation: 9,12,17 viser at de kender fænomenerne og at de i aktiviteten relaterer dem til deres omverden: 12. Drengene har igennem aktiviteten en social relation: 10,12,15,17 med

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 1/2

aktiviteten som centrum. Legen afbrydes af spisning, men genoptages senere og også næste dag genoptages aktiviteten. Børnenes pædagog fortæller at børnene stadig, efter ½ år stadig jævnligt vender tilbage til denne aktivitet. Sammenfattende tolkes, at der i observationen foregår en kropslig og sansemæssig læring gennem at barnet iagttager, undersøger og eksperimenterer med sin omverden i en social kontekst.

Tolkning af observation nr.7:

Den dominerende fokus i observation nr.7 er den kropslige aktivitet. Observationen varer 20 min. Det er første gang denne børnegruppe er i skoven. Aktiviteten er inspireret af omgivelserne. Barnet, en pige på 5,4 år, er valgt tilfældigt.

Hun er sammen med 5 andre piger, men der er ikke registreret nogen kommunikation mellem dem i observationsperioden. Observationen varer 20 minutter.

Observationen beskriver hvordan hun **øver sig** på at klatre op og ned af et stort træ 1-11. Hun kravler op og ned mange gange og hver gang bliver hun lidt mere sikker og kommer lidt længere op.

Sammenfattende tolkes at observationen viser, at der er foregået en kropslig sansemæssig læring gennem at barnet gentager og øve sig i at klatre og opnår at komme længere og længere op.

Tolkning af observation nr.9

Det dominerende fokus i observation nr. 9 er den kropslige og sansemæssige læring.

Observationen varer 10 min.

Barnet, en dreng på 4,4 år er valgt tilfældigt. Aktiviteten foregår sammen med to andre drenge.

Aktiviteten igangsættes af omgivelserne – et klatretræ – og er fortsættelsen af en uges

klatreaktivitet i et mindre træ. Observation 9 beskriver hvordan barnet **øver sig** på at klatre op, komme ned og bevæge sig rundt på grenene i et for ham nyt træ: **2,3,4,7,18,19,**

21,24,25,26,31,33,34,36. Han **eksperimenterer** med at kravle op og komme ned på forskellige måder: **14,15,16,17,23,og 35.** Aktiviteten foregår i en social kontekst idet S **iagttager** hvordan et andet barn klatrer op **27** og de deltagende børn er i dialog. Dialogen former sig både som en diskussion om hvis tur det er til at klatre: **12,13,20 og 29** og de andre børns verbale støtte til hinandens klatring: **22 og 28.**

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 1/3

Sammenfattende viser observationen en del af en længerevarende kropslig sansemæssig lærerproces, hvor barnet, gennem dialog med kammerater øver sig og eksperimenterer med at klatre.

Tolkning af observation nr.12

Det dominerende fokus i observation nr.12 er læringen i og om naturen

Barnet en dreng på 5,4 år er valgt tilfældigt. Han er sammen med en pige og er observeret i 30 min.

Aktiviteten er igangsat af naturfænomener.

Observationen viser hvordan drengen **observerer/iagttager**: 2 og 5 at det drypper fra taget på shelteren, han **undersøger**: 4,6,7,9,11 fænomenet ved at bruge sin krop og sanser, manipulere med det og smage på det og ved **at gentage** dette flere gange: 8; 12 og 16. Resultatet af barnets læring ses ved at han bruger sin opdagelse og læring om fænomenerne, ved at integrere det lærte i sin daglige praksis: 16.

Et andet barn tiltrækkes af hans aktivitet og spejler hans undersøgelser og aktiviteter. Han bliver på denne måde inspiration til hendes læreproces.

Sammenfattende ses i observationen et barn, der gennem at iagttage, undersøge og gentage/øve sig i samspil med naturens fænomener, får ny viden og kendskab til naturen og dermed mulighed for at bruge sine omgivelser på en anderledes måde. Hans aktiviteter giver samtidig inspiration til at et andet barn lærer nyt.

Tolkning af observation nr.17:

Det dominerende fokus i observation nr.17 er den kropslig sansemæssige aktivitet.

Observationen varer 15 min.

Barnet, en dreng på 5,1år er valgt tilfældigt. Barnet deltager i en gemmeleg sammen med 4 andre børn. Aktiviteten er inspireret af omgivelserne. Barnet bevæger sig rundt i vanskeligt terræn.

Han **øver sig** i at færdes i sivene: 5,7og 10. Han eksperimenterer med at forskellige teknikker til at gå gennem sivene: 2 og 8. Legen skifter og T **øver sig** på at ruche ned og kravle op af en skrænt mange gange: 12,13,14,15. Han **eksperimenterer** med at komme op og ned af skrænten på forskellige måder: 16 - 22.

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 1/4

Observationen viser sammenfattende, at der foregår en kropslig sansemæssig læring, idet barnet øver sig på at gå i vanskeligt terræn og at kravle op og rutsche ned af en skrænt.

Samtidig får barnet kendskab til sin omverden ved at eksperimentere med at bevæge sig gennem sivene og kravle op og ned af skrænten. Læringen foregår i en social relation til andre børn, gennem leg.

Tolkning af observation nr.18:

Observation nr.18 har sit dominerende fokus på læring i og om naturen. Observationen varer 30 min. Barnet, en dreng på 4,5 år er valgt tilfældigt. Aktiviteten er inspireret af medbragte akvarier. 4 børn deltager i aktiviteten med P som omdrejningspunkt. Der er meget dialog mellem børnene.

Observationen viser at barnet **iagttager**: 5, **undersøger** ved at manipulere med tingene og bruge sin krop og sanser: 7,8,10,12,13,14,15,19,20,28,29, 31,39,40,41,46,50,51,52,

eksperimenterer:6,11,16,17, 33,34,35,36,37 og **gentager** sine forsøg: 9,2,26,27 og 30. Børnenes dialog viser at de har nogen viden om de fænomener de undersøger: 15 og 50 men at de gennem undersøgelse og eksperimenter søger at supplere denne viden og erfaring om naturen.

Observationen viser at relationen mellem børnene er incitament til P om at finde flere dyr:

42,43,44,47,50, 51,57. Læringen opmuntres med andre ord af børnenes sociale relation.

Sammenfattende tolkes, at observationen viser børn, der gennem at iagttage, undersøge, eksperimentere og gentage får ny viden om og kendskab til naturen og naturfænomener og derigennem får større omverdensforståelse.

Tolkning af observation nr.19.

Det dominerende fokus i observation nr.19 er læringen i og om naturen.

Barnet en dreng på 3 år, er valgt tilfældigt. Observationen varer i 10 min. Aktiviteten inspireres af de medbragte akvarier og fundet smådyr. Han er sammen med jævnaldrende pige, to andre børn kommer til undervejs. Der er meget dialog mellem børnene.

Barnet **undersøger** dyrene ved at manipulere med dem 2,3,7,12,17 og **iagttage** hvad der sker 8,9,10,11,13,16,18. Børnene er hele tiden i indbyrdes dialog om det de ser og opdager, og de relaterer deres opdagelser til deres tidligere erfaringer 8,10,11.

Sammenfattende tolkes i observationen, at der foregår en læring i og om naturen, ved at børnene gennem manipulation med de fundne dyr, undersøger, iagttager og relaterer deres nyfundne

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 1/5

erfaring og viden til de erfaringer og den viden de har i forvejen. Børnenes **sociale** relation i aktiviteten 7,8,9,11,16,17,18, gør at de stimulerer hinanden til yderligere undersøgelser og italesættelse af deres erfaringer.

Tolkning af observation nr.21.

Observation nr.21 har sit dominerende fokus på læring i og om naturen. En gruppe drenge på mellem 4 og 5 år er valgt tilfældigt og er observeret i 55 min. Aktiviteten er inspireret af medbragte akvarier. Der er meget dialog mellem børnene.

Børnene **iagttager** de dyr de finder 1,5,9,13,14,16,17,19,22,24,25 og 26. De **undersøger** dem ved at manipulere med dem 2,3,6,7,10,11,12,19. Børnene har et **socialt** fællesskab og de viser hinanden deres dyr og undersøger sammen hvad de kan 1,3,6,13,17,18,19 og de formår at løse en uoverensstemmelse på en konstruktiv måde 21,23,27,28 og 29.

Sammenfattende viser observationen at børnegruppen får nye erfaringer og ny viden om naturen ved at iagttage og undersøge naturens fænomener i et socialt fællesskab.

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 2/1

Bilag nr. 2

Båndregistrering:

Dato	Sted	Projeckt.
------	------	-----------

Båndnr. **Indhold:**

Starttid	Sluttid	Indhold
	Fotograf	

Et KID-projekt
Udarbejdet af
Lektor Lise Lamprecht, lektor Susanne

Mohr Markmann, lektor Flemming Tybjerg og Afdelingsleder Jette Vilh

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 3/1

Bilag nr. 3

Skibsprojekt - Skema til Videoanalyse.

Bånd nr.	Optagelsesdato	Lokalitet	Tidspunkt	Fotograf	Børnegruppe
	4/2 04	Damsbo	12.57	TY	Saugstedgård
	17/3 04	Damsbo	36 min. forløb	JW	De store

Kriterium(er) for udvælgelsen	At en eller flere af nedenstående handlingskategorier forekommer	
At iagttage	+	
At undersøge	+	
At eksperimentere	+	
At øve sig	+	
Sociallæring	+	

Tema	Evt. nærmere beskrivelse	
Krops-		
Natur-	+	

Deltagere	Antal	Evt. nærmere beskrivelse
Barn/børn	2	
	2	
	6	
	5	
Voksen	1	Jonas (pædagog) benyttes som konsulent

Initiativ	Antal	Evt. nærmere beskrivelse
Barn/børn	+	
	+	
	+	
	+	
Voksen		

Kontekst	Beskrivelse af den sammenhæng aktiviteten foregår i
	Sekvensen består af klip fra 2 dage vinter/forår 04 fra Damsbo. Børnene leger/eksperimenterer med skibe/pinde i grøften og i et akvarium.

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 3/2

Aktivitetsforløb	Beskrivelse af hvad ”klippet” beskriver																
	1. 2 børn samarbejder om at bringe en flydende gren i land fra grøften. De benytter en lang gren til at trække den i land. Eksperimentere KLIP 2. 2 drenge undersøger forskellige grenes flydeegenskaber i grøften, når de har fået en mast på. Undersøge 3. 6 drenge der undersøger et skibs flydeegenskaber/balance – skibet er anbragt i et akvarium med vand – 1 dreng aktiv 5 drenge iagttagere og samtalepartnere. Undersøge 4. Der samtales om hvorfor skibet vælter – der nævnes bølger – der nævnes flade og runde grene. Undersøge 5. Der gøres flere forsøg med samme gren. Undersøge 6. Den aktive dreng beslutter at de skal have en ny båd og henvender sig til Jonas. 7. Ny båd afprøves og vælter også Undersøge																
	8. Ny henvendelse til Jonas, der hjælper med en ny gren som han klargør til sejlads – påfører mast. 9. Båden afprøves i akvariet – den sejler – glædesudbrud. Eksperimentere 10. Et barn skubber til akvariet – der kommer bølger. Eksperimentere 11. Skibet sejler hele tiden til den samme side - det afprøves flere gange. Undersøge 12. Der prøves bevidst med bølger, akvariet vippes og der bankes på siden. Eksperimentere 13. Akvariet vippes yderligere og skibet iagttages. Bølgerne bliver højere. Eksperimentere KLIP 14. En anden børnegruppe (2 drenge og 3 piger) afprøver selvfremsillede skibe i grøften . Der er børn på begge sider – der grines – der kommer gennem hele samtalen forslag til handlinger, der kan få skibene til at sejle. Eksperimentere																
	<table><tr><td>Iagttage</td><td>=</td><td>gul</td><td></td></tr><tr><td>Undersøge</td><td>=</td><td>blå</td><td>2-5, +9+10, 12-14</td></tr><tr><td>Eksperimentere =</td><td>orange</td><td>1+9+10+12+14</td><td></td></tr><tr><td>Øve</td><td>=</td><td>violet</td><td></td></tr></table>	Iagttage	=	gul		Undersøge	=	blå	2-5, +9+10, 12-14	Eksperimentere =	orange	1+9+10+12+14		Øve	=	violet	
Iagttage	=	gul															
Undersøge	=	blå	2-5, +9+10, 12-14														
Eksperimentere =	orange	1+9+10+12+14															
Øve	=	violet															

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 3/3

Motivation	
Det noteres/beskrives, hvad der kan have motiveret legen/aktiviteten/handlingen	
Pædagogernes aktiviteter/handlinger/fortællinger.	2. pædagog har foreslået børnene at sætte en mast på 3. pædagog der hjælper med at finde ny båd og sætte mast på
Enkelte børns leg/aktiviteter/handlinger/fortællinger	1. Det er muligvis en gentagelse af en tidligere aktivitet 2. ? 3. udvikling af aktivitet nr.2 og barn der skaber bølger i akvariet 4. aktivitet 1 – 3 har muligvis inspireret børnene
Flere børns leg/aktiviteter/handlinger/fortællinger	
Børnenes nysgerrighed og opmærksomhed på den omgivne natur	
Naturmateriale i form af naturligt forekommende elementer Noget der findes i naturen på stedet	1. Vand og grene der kan flyde. 1. Vand og grene der kan flyde 2. vand og grene der kan flyde 3. vand og grene der kan flyde
Genstande der er fremmede i naturen. (taget med)	
Lege/aktiviteter/handlinger fra tidligere dage	2. der leges ofte ved grøften. 3. fortsættelse af aktivitet nr.2 4. aktiviteten er muligvis inspireret af nr. 3
Pludseligt opståede hændelser	
Andet – noteres	

De voksnes rolle	
Tilstede/ ikke tilstede	1. Ikke til stede 2. Ikke til stede 3. tilstede – opsøges 4. ikke tilstede
Fordybelsesperson	
Overbliksperson	
Omsorgsperson	
Praktisk person	3. hjælper med ny båd
Motivator	

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 3/4

De voksnes aktivitet	
Tilstede/ ikke tilstede	1. Ikke tilstede 2. ikke tilstede 3. tilstede – opsøges 4. ikke tilstede
Motiverer	
Giver sikkerhed/tryghed verbalt/ved tilstedeværelse	
Deltager fysisk aktivt	3. hjælper med at finde ny båd og sætte mast på
Deltager aktivt gennem samtale	3. Jonas samtaler med barnet om aktiviteten og opsøger/spørger barnet for at se om det sejler
Iagttager	
Inspirerer/ udvikler aktiviteten gennem deltagelse	
Inspirerer/ udvikler aktiviteten gennem samtale	Pædagog har tidligere foreslået børnene at komme en mast på skibet.
Anerkender/ roser	3. Camilla deltager i glæden over at skibet kan sejle

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 3/5

Tolkning:

Kategorisering af børnenes handlinger.	Barnets/børnenes handlinger kategoriseres som
Barnet iagttager naturgenstande, pædagogerne, andre børns aktivitet ...	1. en gruppe piger kommer til for at se, hvad aktiviteten går ud på. 2. børnene iagttager grenens flydeegenskab/balance 3. børnene iagttager grenens flydeegenskab/balance – nu i akvarium 4. ny børnegruppe iagttager der skibes sejlegenskaber
Barnet undersøger..	1. Grenens flydeegenskaber 2. grenens flydeegenskaber/balance 3. grenens flydeegenskaber/balance – nu i akvarium 4. skibenes sejlegenskaber
Barnet manipulerer og eksperimenterer med...	3. børnene eksperimenterer med forskellige grenudformninger for at finde en så der skib med mast, der kan holde balancen. Aktiviteten foregår i et akvarium, der senere vippes i forskellige retninger, så der kommer bølger i. 1. børnene eksperimenterer med at lave bølger for at få skibene til at sejle til modsat bred..
Barnet øver sig ved at...	1. børnene øver sig i at flytte den flydende gren ved hjælp af. en lang gren. 5. børnene øver sig i at sejle skibene over på modsat bred
Barnet stiller spørgsmål til..	

Iagttage	=	gul	
Undersøge	=	blå	2-5, +9+10, 12-14
Eksperimenterer	=	orange	1+9+10+12+14
Øve	=	violet	

Sekvensen består af klip fra 2 dage.

På 1 dag er der et kort klip, der viser nogle af børnegruppens første eksperimenter med grene der flyder i grøften. **Markeret som nr. 1**

På 2 dag er det udvalg af klip fra et forløb på 36 minutter, hvor børnene eksperimenterer med forskellige skibe i grøften **Markeret som nr. 2** og i et akvarium **Markeret som nr. 3**

Eksperimenterne i akvariet inddrager forskellige grene – runde og flade, med mast og sejl og med bølger.

De færdigudviklede skibe afprøves til sidst i grøften af en gruppe børn **Markeret som nr. 4**. Der eksperimenteres her med at skubbe til skibene med forskellige grene, så de kan sejle frem og tilbage fra den ene bred til den anden bred.

På det sociale område ses:

Børn der samarbejder i tale og handling om aktiviteten og som oplever en voksen, de kan søge faglig hjælp hos.

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 4/1

Bilag nr.4

Kommunikation Voksne/børn

Skema til brug for registrering af kommunikation mellem børn og voksne.

Stikord	Kort beskrivelse
Tilrettevisning	Irettesættelse, skældud ol.
Besked	Besked f.eks ”spis lige”, ”kom lige”, knappe knapper ol.
Spørgsmål	Barnet stiller spørgsmål om et eller andet
Intens	Tæt fysiskfølelsesmæssig kontakt, fællesskab om f.eks. at undersøge noget sammen /
Hente hjælp	Kontakt for at hente hjælp til andre, sladre
Afviser	Afviser den voksnes kontakt enten verbalt eller ved at børnene flytter sig i rummet

Kort tid markeres med K – Lang tid med L

Barnets navn	Tilrettevise	Besked	Spørgsmål	Intensiv	Sladre	Afviser
Barn 1						
Barn xx						

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 5/1

Bilag nr. 5

Registrering af voksen/barn kontakter.

Kvaliteten af de registrerede kontakter.

Skovgruppe 1

Voksen	Tilrettevisning		Børns spørgsmål		Intensiv kontakt	
		Ude		Ude	Ude	
					Kort	Lang
1		6		14	4	13
		7		5	1	9
		1		19	5	22
		5		6	2	22
Gns		4,75		11	3	16,5
2		1		0	15	3
		0		2	2	5
		4		5	7	6
		4		10	8	2
gns		2,25		4,25	8	4
3		1		1	2	10
		0		0	2	8
		1		0	1	4
		5		0	0	9
gns		1,75		0,25	1,25	7,75

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 5/2

Registrering af voksen/barn kontakter.

Kvaliteten af de registrerede kontakter.

Skovgruppe 2

Voksen	Tilrettevisning		Børns spørgsmål		Intensiv kontakt		
		Ude		Ude	Antal børn	Ude	
						Kort	Lang
1		0		9	alle	>>25	26
		0		8	alle	9	7
		0		5	alle		43
		8		8	alle	0	34
		0		2	alle	>>25	25
Gns		2		5,75			27,25
2		12		6	13/17	10	16
		6		7	"11/17"	9	15
		9		0	15/16	6	21
		9		1	14/14	10	22
				6	"11/13"	7	13
gns		8		3,5		8	17,75
3		0			alle		
		4		6	"8/13"	2	6
		2		4	15/15	8	6
		2		15	15/15	4	12
gns		2,6667		8,3333		4,6667	8

Liv, leg og læring i naturen

Bilag 5/3

Registrering af voksen/barn kontakter.

Uge 1. Skovgruppe 1

Kontakter i løbet af en uge.		
Voksen	kontakter til	mangler kontakter til
1		2 børn
2	alle	
3	alle	

Registrering af voksen/barn kontakter.

Uge 1. Skovgruppe 2

Kontakter i løbet af en uge.		
Voksen	kontakter til	mangler kontakter til
1	alle	
2	alle	et barn en dag
3	alle	

Liv, leg og læring i naturen